

ברנד שמל האוון

אדם בתקופה לא אנושית

ברטולד ביז ברירך השלישי

ברנד שמלחהוֹן

אדם בתקופה לא אנושית
ברטולד ביעץ בריין השלישי

This publication was made possible through the generous support
of Margaretha and Kristian Westergard, Sweden

ברנד שמלה האוזן

ארם בתקופה לא אנוושית

ברטולד ביין בריך השלישי

יד ושם • ירושלים • תשס"ז

Bernd Schmalhausen

Berthold Beitz im Dritten Reich
Mensch in unmenschlicher Zeit

תרגום מגרמנית: דפנה עמיית

עריכת לשון: רות שמעוני

הבאہ לדפוס: אבטיל סף

© 2006 כל הזכויות שמורות למחוזה העברית שמורות ליד ושם

ת"ד 3477, ירושלים 91034

e-mail: publications.marketing@yadvashem.org.il

© 1991 Peter Pomp Verlag, Essen

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט או להחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי,
מכני, או אחר – כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור
בוחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

הידועות והתוכן המובאים בספר זה הם באחריות המחבר בלבד

דאנאקוד 268-433

ISBN 965-308-261-2

סדר ועימוד: רונית גולדברג

נדפס בישראל 2006

במפעלי דפוס כתר, ירושלים

תוכן העניינים

7	הקדמה
11	איש צעיר מפומרניה
12	דרוחובייך' ובוריסלב
15	המלחמה פורצת
16	הפגרומים הראשונים
18	הסיפ"ז מגיע
22	מנהל מסחרי של חברת הנפט בסקידן
25	סימון היהודים ורישוםם
28	הווצאות להורג
32	אקטיזית משרד העבודה ואקטיזית הנכים
37	עובדים יהודים בחברת הנפט הקרפטית
40	הקמת הגטו
42	אקטיזות הפינרי
48	ברציף הרכבת

57	מוות בבלדיין
62	יריות בבית המטבחים
66	המחנות לעבודת כפייה של הס"ס
72	סלקציות
81	"אבי היהודים"
87	סכנות
94	גיאס לוורמיכט

הקדמה

במאי 1990 פרסמו העיתונים המקומיים באסן רשימה של כמה שורות ובה נכתב כי ברטולד ביז (Berthold Beitz) קיבל העותת חסיד אומות העולם מיד ושם הודאות לתרומתו להצלת יהודים במהלך המלחמת העולם השנייה. הטלויזיה הגרמנית אמנים דיווחה בתכניתה "Weltspiegel" ("ראי העולם") על הטקס החגיגי, ובכל זאת לא זכה האירופי לחשומת לב באסן. אני, על כל פנים, המתנהל לשואה בשבותם הבאים לדיווח על הרקע לכיבוד הנדריך הזה. האמנים אין איש מתחנין עוד במא שקרה כאן לפני קרוב ל-50 שנים? ואולי מקרים פשוטים להכיר בעובדה שוגם במשטר הטrror של הנאצינל-סוציאליסטים אפשר היה, כך נראה, לעזור לאנשים נרדפים, אם "רק" גיסו את האומץ הנדרש לכך? החלטתי אפוא לחתוקות אחר העניין כדי לגלו מה עשה ברטולד ביז – שעוד אז היה מוכך אך ורק בגין היותו מנהל בכיר בתעשייה וחבר בוועד האולימפי הבינלאומי – כדי לזכות בכבוד הזה.

הספרות הביבוגרפית על תולדות חייו המקצועיים והפרטיים לא היה בה כדי לענות על שאלתי.² ברטולד ביז עצמו לא דגל כנראה

¹ הוועדה לציון חסידי אומות העולם של יד ושם החלטה ב-6 בנובמבר 1973 להעניק לברטולד ביז את אות חסיד אומות העולם. ב-5 בפברואר 2006 החלטה הוועדה להעניק אתאות גם לרעייתו אלזה.

² הערתת המערצת: *דא Thomas Sandkühler, "Endlösung" in Galizien: Der Judenmord in Ostpolen und die Rettungsinitiativen von Berthold Beitz 1941-1944*, Bonn, 1996.

באמירה: "עשה טוב ודבר על כך". בספרות הזאת, על כל פנים, נמצאו רמזים ראשונים למקומות שבו שהה ברטולד ביעץ רוב תקופת המלחמה: בוריסלב, בחלק הפולני של גליציה. תחת השם זהה היבטים להימצא תיקים שיכילו ממצאים הקirosות על הפשעים של הנאצים – ואכן, נמצאו תיקים רבים שכאללה.

NALATZHI LEUBOR UL MAOT UMOUDIM BATIKIM MAOBKIM UD SHENTAKLTHI SOF-SOF – CASHCUMET CABR AYBDTHI TKOHO – BPFUM HARESHONAH BESHM BRTOULD BIYIZ. MATHA VELALA HIYO TIKI HAKIROTH LI'MCARHA ZHAB" SHL MASH BACEL MAH SKOSHOR BEMIDU SCHIFSHTI. CAN NEMAZO UDIOVITHIM SHL UDIM RABIM, YEHODIM VLA-IYODIM CAAD, ASHIMIM VGYM MI SHLA HYO MUORBIM, MI PACHOT MI YOTER, BUMEASHI ALIMOTH. UD MIDUA NMZA BUDIOVOT SHL NI'ZOLIM YEHODIM BAORECHON YD VSHM. LSIHOTH HAYISHOT SHENIHALTI UM UDIM MBORISLB HIA, UM ZAT, URK RB YOTER MN HURK SHNOUDU LILIMOD HAMKOROT SHBCHTB. CNATIG SHL CL ALA ANI CHB TORAH MIYOHADAT LMR ZIGMONUT SHFIGLR. TORAH RBA MAOD ANI CHB GAM LGIBOR HATSPER HZOT, HDR LSHM CABOD BRTOULD BIYIZ, SHASHIB UL SHALOTHI BCKMA SHIHOT AROCOTH VGYM HUMID DRUSHOTI MSMKIM RABIM MAOD.

CK NFRSA LNGD UNNI TMONA SHL HZOWUA, ABEL GM SHL HUZRAH HANOSHTI LZOLT SHOGASHA BBORISLB (Borysław) VBDROHOBYCZ (Drohobycz) HSOMOCHA. AZIN CL SFK BDRB: BRTOULD BIYIZ – BTMICHTA HFPUYLH SHL ASHTO ALZHA – HZIL MAOT YEHODIM MMOMOTH BETOVA. HOA USHA ZAT BHAYITO MNGAL BCYIR BACHBARA LEHFKT NFT, SHNIZLHA BLYI RACHIM AT COCH HUBODA SHL UVCBDI HCPIYA HAYHODIM. BIYIZ HIIYIC YCOL LEUZOY LIYHODIM RK HODOT LKSHIM SHTEIFCH UM KZYNI HS". LCN NSHMEU LAACHAR HMLCHMA GM KOLOTH SHL BIKORT UL HTNAGHTO SHL BRTOULD BIYIZ BBORISLB. BIYIZ HZIL AT HAYHODIM MIDYI HS" – CK TUNO – RK MSOM SNZKK LHM CDI LHMASHIK BIYIZOR. BZN HSAR NISHTI LHPFRIC AT HTEUNA HZOT, SHUL-PI

מחקרים אין בה ولو שמען שלאמת. תיארתי רק אירועים שעלה-פי עדויות של עדים נראו לי ודאים במידה מסוימת. שמותיהם של אנשים שאשפטם ברורה או אנשים שאשפטם מוטלת בספק, נזכרים בראשי תיבות. האנשים שהם דמויות בהיסטוריה של התקופה או אנשים שהורשו בגין השתתפות באירועים בבריסל ובדורוהוביין', נזכרים בשמה המלא.

"וּלנְבָרג מִבּוֹיסְלֶבֶר", כך כינו את ברטולד ביין היהודים שניצלו הודות לו מרכבות המוות לבלז'ין, והחיים ביום בארץות-הברית, במכותב תודה לשיגרו אליו בשנת 1985. אכן, יש הקובלות בין פעולות ההצלה של ברטולד ביין לבין פעולות ההצלה של הדיפלומט השודי המפורסם בעולם כולם, שעקבותיו אבדו במחנות הסובייטיים; האיש היהודי הונגריה הקימו לו אנדרטה בבודפשט. ברטולד ביין נמנה עם הגרמנים המעטים בבריסל שלא הפנו את מבטם הצדיה לנוכחותו, אלא התיעצבו לצדם של הנרדפים אגב סיכון אישי גדול.

רבות נכתבה ביןתיים על מי שהיו מעורבים באותו שניים החשובות של ההיסטוריה הגרמנית בנסיבות שיש בהם אשמה כבדה, שהעטו בושה שלא תשוער על העם הגרמני. חומר מועט ראה אור על מי שייצגו באותה העת את "גרמניה האחרת" וניסו לעכב את הרוצחים מלבצע את זمامם. ברטולד ביין הוא אחד מהם. אסוד שהאומץ והאנושיות שלו יישכחו.

בדברו ב-1990 הוא העיר: "אני גאה על מה שעשיתי מתוך רגש אנושי... עברתי את התקופה הזאת כמו שעוברים בעיר חזון: בעוזרת ביטחון והרבה מזל".

ברנד שמלהאורן
אסן, אביב 1991

איש עיר מפומרניה

בן 25 היה ברטולד בីינץ' כשפרצה מלחמת העולם השנייה, ב-1 בספטמבר 1939. שנים רבות אחר כך עתיד היה בីינץ' להתמנות למנהל הכללי של קונצרן "קרופ" ("Krupp") באסן. הוא היה אחד המנהלים רבים שהשפעה הייתה בתעשייה הגרמנית. בីינץ' נולד ב-26 בספטמבר 1913 בז'נימ (פומרניה). אביו היה שוטר בחיל הפרשים ולאחר מכן פקיד בנק. לאחר שעמד בבחינות הבגרות בגרייפסוולד (Greifswald) בחר ברטולד – כמו אביו – במקצוע הבנקאות והגיע עד לעמדת של מלא מקום מנהל הסניף בדרמין (Demmin) שבפומרניה. לבן מהוזר ילידי 1913 היה בីינץ' פטור משירות צבאי אבל סיים בתנדבות אימוני מילואים; הגבר הצער והספורטי המשיך במסלול והגיע עד דרגה של פלדובהל (סמל) ואחר כך צוער במילואים. רבים מבני גילו ניטו להתקבל באותה תקופה של "התפרחות לאומיות" בתור חברים במפלגה הנצינול-סוציאליסטית – בីינץ' לא היה אחד מהם.

באפריל 1939, חדשים אחדים לפני פרוץ המלחמה, הטרף ברטולד בីינץ' לחברת הנפט הידועה Royal Dutch Shell ("של"), שמושבה הייתה בהמבורג. באותה העת לא יכול בីינץ' להעלות בעדתו את האפשרות שביוולי 1941 ייטול לידיו, בשלהיות משרד הכלכלה של הריך, את ניהול המסחרי של חברת הנפט Beskiden-Erdöl בבוריסלב שבגליציה המזרחית. ועוד פחות יכול לשער לאילו התרחשויות zouעתיות יהיה עד בבוריסלב.

דרוהוביין' ובוריסלב

בעיר הנפה הפולנית דרוהוביין' (מחוז לבוב), השוכנת בגליציה המזרחית מדרומ-מזרחה לפשמישל (Przemyśl), חיו ב-1931 כ-32,000 תושבים, כ-40 אחוזים מהם היו יהודים, והשאר נחלקו שווה בשווה לפולנים ולאוקראינים. העיר הייתה מרכז של תעשיית נפט ובאותה העת היו בה בתי זיקוק חשובים. מדרום-מערב לדרוהוביין', בין אזוריו היערות של הקרפטים, השתרעה בוריסלב.

מרבית אוכלוסיית בוריסלב עבדו בתעשייה הנפט. בנפה של העיר בלטו מגדלי הקידוח הרבים, העשויים מעץ; הם הזדקרו בכל מקום בנות לבתי המגורים הנמוכים. נפחים רביות, שהיו צמודות למגדלי הקידוח, סיפקו את שירותי התחזוקה למתקנים הקידוח שנאלצו לעמוד בעומס הרב. הנפט המופק הוזרם במערכות של צינורות לדרוהוביין' וועבד שם בתאי הזיקוק. במכרות העיר הופק אוזוקרייט (שעווה מינרלית), שנוצר בעיקר מתרוכבות כימיות של פרפין. מרבית תושבי בוריסלב גרו בבתים חד קומתיים חסרי צורה, עשויים לבנים או עץ – רבים מהם בקרבת מכללי נפט מדיפי צחנה. הרחובות, שבדרך כלל לא היו יותר מדרכי עפר, נעשו עם רדת הגשמיں לביצות דביקות. את הבידור סיפקו שני בתים קולנוג' "קולוסאום" ו"גֶּזְזִינָה" וכן התאטרון הקטן של העיר.

הנהל הקטן טיסמיאניצה – שזוהם כבר אז בפסולת הנפט – חצה את העיר. בדרך כלל זרמו בו מים מעטים בלבד, והוא התמלא רק

כשהשלגים בהרי הקרפטים נמסו. רוב בתיה העסוק הקטנים, וכן כיכר השוק, שכנו ברחוב שהוביל לדרוהוביץ³. הרחוב הראשי לאחר הוביל דרומה, אל הרי הקרפטים. עורך החיים الآخر של העיר היה תחנת הרכבת – אותה תחנה שמננה עתידים היו ל יצא אלף מתושבי בוריסלב בדרכם האחרון.

במחצית מכלל תושבי העיר בוריסלב היו יהודים. שיעור גבולה כל כך של יהודים בקרב האוכלוסייה לא היה יוצא דופן בערים ובכפרים של גליציה.³

ערב מלחמת העולם השנייה הורע עד מאד מצבה החברתי והכלכלי של האוכלוסייה היהודית בפולין, שמנינה היה יותר משלושה מיליון בני אדם – עשרה אחוזים מכלל האוכלוסייה. האנטיישמיות שהתקlesiaה מאוד חסמה במידה רבה בפני היהודים את הגישה למשרות הציבוריות. בתחום הכלכלי גרם חרם אנטישודי מאורגן, שהממשלה עברה עליו בשתייה, להתרוששותה ההולכת וגוברת של האוכלוסייה היהודית בפולין.

ב-1931 היו כ-12,000 יהודים בבוריסלב שהיו 30 אחוזים מכלל האוכלוסייה. הם מצאו את פרנסתם בסוחרים ובעלי מלאכה וכפועלים בתעשייה הנפט, וכן כעורכי דין, רופאים ומורים. רבים מהם סבלו מחוסר תעסוקה, מצוב כלכלי קשה וכן גילויי

³ גליציה הייתה זה מאות שנים מרכזו אזורי ההתיישבות של היהודים באירופה. הממלכה הפולנית הצפירה שבראשה עמד קז'ימייר הגדול (1310-1370) קיבלת את היהודים בזרועות פתוחות, כאשר נאלצו לעזוב את הערים והכפרים בגרמניה, בעת שהואשמו כ"מרעילי אරונות" בזמן מגפת הדבר התקלנית ונרדפו באכזריות רבה. המהגרים החדשניים לארם פולני, לשון הארץ המארחת, אבל בחיי היום יום הושיטו לדבר ביידיש. עם זאת, אימצו לעצם המהגרים היהודים כמה ממנהגי המקומות: הלכוש של האצולה הפולנית, המעילים האוכרים והכבדים העגולים העטוריים בפרווה, היו לתלבושת האופיינית ליהודי מזרח אירופה. בחיי הדת והרוח שלהם שמרו היהודים מוחק מסביביהם הנוצרית. עולם רוחני יידיישאי משגשג התפתח שם וספרות עשיריה נכתבה. עד מהרה היה רב כמעט בכל עיר ומעט בכל עיר הייתה ישיבה.

אנטישמיות. בבודיסלב פועלו מפלגות ותנועות נוער ציוניות שונות וכן סניפים של אגודת ישראל והבונד. היו בתיאטרון יהודים, בתים חולמים ובתים יתומים יהודים.

יהודי בוריסלב היו בעולם של השטעטל, העירה היהודית שהציג הרוסי היהודי, שאגאל, בחר לו לעיתים כה קרובות כנושא לקומפוזיציות הצבע שלו. רומן וишניאק ביקר בשטעטל היהודי בגליציה בפעם האחרון לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה ובירדו מצלמה. אלבום הצלומים שלו עולם שהיה ואינו משמր את הזיכרון של קהילות מזורה אירופת שנכחדו ובתוכן גליציה.

המלחמה פורצת

הצבא הגרמני פלש לפולין ב-1 בספטמבר 1939 וב-12 באותו החודש כבשו חיילים גרמנים את בריסל. בימים שלאחר הכבוש היו רשות הכבוש עסוקות בשינוי מהיר ככל האפשר של שלל המלחמה (מכונות, כלי עבודה, מצרכי מזון) במשאיות. בפרוטוקול הסודי הנלווה להסכם איד-התקפה בין גרמניה לברית-המוסדות מיום 23 באוגוסט 1939, התחייב הריך הגרמני להחזיר מיד עם תום פעולות האיבה של המלחמה את גליציה המזרחית, שהייתה באזרע ההשפעה הסובייטית. בתנאים אלו לא נותר לגרמנים זמן לנ��וט אמצעים נגד היהודים. כבר ב-24 בספטמבר 1939 עזב הצבא הגרמני את בריסל והצבא הסובייטי השתלט על העיר.

בתקופה שלאחר מכון התקולל בגליציה המזרחית, שברית-המוסדות סייפה אותה, שינוי عمוק בחינם החברתיים והכלכליים. השלטונות הסובייטיים עצרו אנשים רבים שנחדרו בייחס עזין למושטר הסובייטי. עם העצורים נמנעו גם ציוניים וסוציאלי-דמוקרטיים יהודים שגורשו לאזורים נידחים כברית-המוסדות.

ב-22 ביוני 1941 פתח הצבא הגרמני בתקפה על ברית-המוסדות ולאחר מכון עצרו השטורים הסובייטיים עוד אנשים בבריסל. רוב הנעצרים על "עינויות למושטר הסובייטי" נורו למוות בלי שהיה. אחדים מהם עוננו קודם לכן. מלבד הפולנים והאוקראינים הלאומנים, נורו למוות גם יהודים רבים.

הפוגרומים הראשונים

ב-1 ביולי 1941 הגיעו הכוחות הגרמניים שפלשו לברית-המועצת לנפת דרום אוקראינה. מיד לאחר כיבוש הערים והכפרים השיעיכים לנפה הקימו הגרמנים את משטרת העוזר האוקראינית, שאנשיה גויסו בעיקר מקרבת האנטישימים המקומיים. הגרמנים ניפקו לגברים סטטי זרוע צחובים-כחולים (צבעי הדגל האוקראיני) וחימשו אותם ברובם. עליהם הטילו הגרמנים לזרוע פחד ובהלה בקרב היהודים ביום הראשון של הכיבוש.

הגרמנים עצם ניגשו ביום הראשון של יולי 1941 לחילוץ, אגב מאץ עצוםה גдол, את גוויות האנשים שהרגו הסובייטים בבוריסלב. בה בעת הם הפיצו שמועה שמדובר באוקראינים – דבר שהיה נכון רק בקשר למפקת המתים – וטענו גם ש"יהודים בולשוויקים" הם האחראים למותם של האנשים האלה.

התעמולה הגרמנית נזרעה בקרקע פוריה במיוחד בחוגים של האוכלוסייה האוקראינית בבוריסלב, שנודעו בנטיותם המסתורתיות לאנטישמיות. אנשי משטרת העוזר האוקראינית תפסו יהודים, גברים ונשים גם יחד והובילו אותם בכוח לבניין ברחוב פנסקה, שקיים בכך שכן בו הנקו"ד, ושבמרחפיו נהנו גופות ההרוגים בידי הסובייטים. היהודים אולו להוציא החוצה את הגופות – שקצתן חובלו באכזריות. ובתוך כך התעלל בהם בגנות רבה המזון אוקראיני מוסת, מצoid בסכינים ובאלות. ניצולים יהודים דיווחו אחר כך שעם הגוויות שחולצו נמנעו גם רבים מבני דתם, ובכל זאת

שפכו האוקראינים את זעםם על היהודים. משנתהיים לבסוף הפוגרום, החדר כי 300 יהודים בני בריסלב מצאו בו את מותם. הם נקבעו בבית הקברות היהודי של העיר, וזה נהרס אחר כך בידי הגרמנים.

רק כעבור ימים לא מעטים התעוררנו מפקדי יהדות הורמאכט המוקמות בדורוהוביין' ובבריסלב, שחו בתקפות על היהודים, ומגעו פוגרומים נספחים של האוקראינים. כמה מאנשי הורמאכט, טיפולו ביהודים שנפצעו בפוגרומים. כך, למשל, דיווח הד"ר רייסמן, ששירת בתורו רופא בבית החולים היהודי בדורוהוביין', כי יהודי ששב משבך גולגולת הובא מריצה לבית החולים בידי חילימס גרמנים.

פוגרומים דומים התרחשו בימים הראשונים של يولי 1941 כמעט בכל ערי גליציה המזרחית. בבריסלב היה גם ברטולד בייז עד למשעי האלים הקיצוניים האלה. בייז הגיע לבריסלב ברכבת משא של הצבא הגרמני מיד לאחר כיבוש העיר, כדי ליטול לידי את ניהול מתקני הנפט שנפלו לידי הגרמנים. הפוגרומים שעשו האוקראינים בגיבוי הגרמנים, ושהצבא הגרמני חזה בהם במשך ימים בלי לנ��ף אצבע, היו מן החוויות הקשות הראשונות שהזווהה בייז בבריסלב. אם חשב בייז תחילת שדבר בהתחפרויות של יהודים ולא ברצון של ההנאה הגרמנית, עד מהרה הוא עתיד היה למדוד מה טיבו של רצון זה של ההנאה הגרמנית.

לד
הו
ש
הו
בי
לו

הסיפ"ו מגיע

כבר בעת ההכנות למערכה בברית-המועצות הקים המשרד הראשי לביטחון הרייך (Reichssicherheitshauptamt, RSHA) (ברלין ארבע יחידות אינצגרופן שהיו עתידות להציגו ליחידות הצבא שנועדו להשתתף במציע ברבורה. הן היו צריכות לקבל עליהן את אבטחת אזרחי העורף של כוחות החזית. בישיבה מבצעית בפרטש (Pretzsch) (מחוז ויטנברג) נמסרו הפקודות העיקריות לפעילות החדש מהפי ראיין הסיפ"ו (Sicherheitspolizei, Sipo) וס"ד, רייןהרדר היידריך, ומנהל משרד I (מחלקה כוח אדם) ב-RSHA, ס"ס גראפנפריר בוננו שטרקנברג (Streckenbach). בין השאר נמסרה הפקודה לתפוס את כל הגורמים המסייעים את הביטחון, הפונקציונרים הקומוניסטים והיהודים, ולהסלם.

כבר בימים הראשונים שללאחר תחילת המערכת הרוסית (22 ביוני 1941) נלקחו מכל משרדי המפקדים של הסיפ"ו בגנרט גוברמן גברים שנראו מתאימים, כדי להקים את הסיפ"ו בגליציה שעתה זה נכבשה. הגברים האלה התאספו ב-2 ביולי 1941 בפיקודו האישי של מפקד הסיפ"ו בקרקוב, הד"ר אברהרד שנגרט (Schöngarth) לבוב (למברג) שבגליציה. משם נשלחו חוליות אינוצקומנדו לערי גליציה והציגו אל הכוחות שנשלחו ממשרדי המפקדות השונות. להקמת המשרד החיזוני של מפקד הסיפ"ו בדרוהוביין נשלחו פקידים ממשרד הסיפ"ו ברדום שבגנרט-גוברמן.

הו
על

ב-7 ביולי 1941 הגיעו לדרווהובייך' היחידה שעתידה הייתה להשתתף אחר כך גם באקציותות נגד יהודים בבריסל. עם היחידה נמנה ס"ס האופטשרפיפר פליקס לנדו, ליד אוסטריה, שצוץ לשבח במא שכונה "אות הדם" של המפלגה הנאצית על השתתפותו ברצח הקנצלר האוסטרי אAngelbert Dollfuss (דולףוס). ביום המלחמה שלו תיאר ס"ס האופטשרפיפר לנדו את הנסעה לדרווהובייך' ואת הכנסתה לעיר בז' הלשון:

7 ביולי 1941

בדרכ עצרו שני יהודים. הם סיפרו שבחרו מהצבא הרוסי. הדברים שאמרו לא היו אמינים. ישנה גברם יושבים במרחיק מה מatanנו, טוענים את היהודים ורגע אחד אחר כך השניים מתים. בשניתנת הפוקודה "כוון שק", עוד קורא אחד משני היהודים, מהנדס: "הידד גרמניה". מוזר, חשבתי לעצמי. מה תכנן לעצמו היהודי זהה כשברחה.

בשעה 16 הגיעו לעדר שלנו. חילקו אותנו לכמה חוליות שהלכו לחפש מגורים לכל החברים. מצאנו שלושה בתים חדשים שרק מעטים גרים בהם. בכללם אמבטיה; דירות של פונקציונרים לשעבר של המפלגה הקומוניסטית. בהזדמנות זו התברר לנו, על כל פנים, שהאזרחים בזו לא מעט. הם הרגישו את עצם זמינות כשליטים יהודים של המקום. עוד יהיה פה עימות אלים, לא יהיה מנוס מזה.

השתתפנו לכמה ימים על מלון היהודי והשתכנו בו. מכיוון שהייתי רעב כמו שור הлечתי "לעשות סיור" במטבח וגם מצאתי משהו קטן בשבייל הקיבח שלי. המגורים דלים מאוד וגם פשפשים לא חסרים.

הוורמאכט שלט בדרוהובייך' בעת כניסה של יחידות האינזקומנדו לעיר. מפקד המקום היה מפקד הבטליון ט'. בראשות הסיפ"ו והס"ד

בדrhoהוביין' התמנה באביב 1942 קצין משטרה ב'. במשרד שלו, שהיה כפוף לשירות למפקד הס'ס'ז'ד בלובוב, היו כ-30 איש.

בין המפקדה המקומית של הוורמאכט, שכוח הז'נדרמיה 954 שלחה נשרר אחר כך בדרוהוביין', ובין משרד הס'ס התפתחו עד מהרה חילוקי דעתות בענייני סמכות. הגורם הראשי לויכוחים אלה היה ההתנהלות העצמאית של הס'ס'ז'ד בנושא האוכלוסייה היהודית של העיר – קלומר, הפקעות הרכוש. אפילו ס'ס האופטשראפרדר לנדרו התלונן ביום המלחמה שלו על התנהגותו של הוורמאכט בדרוהוביין', וכך כתוב:

8 ביולי 1941

היום הייתה שוב התרכזות פרואה. המפקד המקומי מכריין שאין צורך בנסיבות שלנו כיון שלא צפוי לנו שם פעילות. ממש נחמד. לאחר הצהרים נסע האופטשראפרדר שלנו למפקדה הראשית כדי לברר את המצב. וזה דבר ההבהרה: אי הבנה מצד המפקד המקומי. הכל בא על מקומו בשולם. אבל אני חשב שלא יהיה קשר ולא תהיה עבודה משותפת עם הוורמאכט. כל העירה נספה תהיה מיותרת.

9 ביולי 1941

היום שוב הפתעות. הבוקר הגיע מכתב מן המפקדה המקומית. הודיעו לנו בnimma לא יידמותה שהעבודה שלנו צריכה להצטמצם לעיוון בחומר כתוב בלבד. כמו כן מסבירים לנו שאין לנו מה לחפש אצל היועץ לענייני הקהילה היהודית. כפי שיערנו מראש, יחסם בלתי אפשריים. עבודה הייתה יכולה להיות לנו בשפע. והנה אני צריך לשחק את התפקיד של גנרל היהודים. הרים ארגנתי,

למרות האיסור, דרושקה [מרקבה סוטים] והשגתי את הרתמות המתאימות לה.

מלבד הסיפ"ו היו בדרכו הביצוע כוחות הביטחון האלה:

1. מחלקה של השופ"ז (Schutzpolizei, Schupo) בפיקודו של החואופטמן האוסטרי, רודולף ה'. במחלקה היו כ-15 איש מהшופ"ז הווינאי.
2. השופ"ז המשוכן בבסיס פלוגה של גדור המשטרה 133 המוצב בגטיזיה בפיקודו של החואופטמן של השופ"ז, ל'.
3. מחלקה של הזינדרמיה.
4. המיליציה האוקראינית. ממנה יצאה יחידה המכונה "המיליציה האדומה" שבראשה עמד בויצ'וק (Bojcuk) שהיה כפוף לשופ"ז; ועל מה שכונתה "המיליציה השחורה" פיקד טמניק והוא עמדה לשירות הסיפ"ז.

לבורייסלב הייתה מחלקה משלה של השופ"ז, ובה כעשרה אוסטרים. היחידה זו שכנה במבנה ב Robbins וולנקה, מול הכנסתייה הקתולית, ובראשה עמד גוסטב ר', קצין בשופ"ז, מן הרים הגרמניים.

כמו כן הייתה בבוריסלב גם מחלקת פרשים של הס"ס, שהתגוררה במבנה ב Robbins פנסקה, שהיא שיר קודם לכך לנקוויז. המשרתים ביחידה הזאת, שהיו רק בני 16-18 – כך דיווחו רבים מן הניצולים – עוררו פחד רב במיוחד בגל שנאתם העזה ליהודים.

מנהל מסחרי של חברת הנפט בסקידן

ברטולד ביז' בן ה-27 הגיע לבויריסלב בעקבות החילים הגרמנים בתחילת יולי 1941. באותה העת אמן מלאו רק מעט יותר משנתים לעבודתו בתחום הנפט, ובכל זאת היו לו שפע של הזדמנויות لكنנות לו ידע רחב בענפים השונים בתחום. בוגר מכרז 1939 שלחאה אותו חברת של העיר יסלו (Jasło) שבדרום פולין. משרד הכלכלה של הריך נזקק אז לאנשי מקצוע מחברות הנפט שהיו פעילות בתחום היריך כדי לשולחים, לאחר הפלישה לפולין והשתלטות על תעשיית הנפט הפולנית, לאזרע בסקידה. בלבד דובר בעיקר ב-Deutsche-Erdöl-AG, ב-Wintersheim, Preussag AG, ב-Preussag Gewerkschaft Elwerat. תחילתה עבד ביז' ביסלו כמה חודשים בניהול המסחרי של ייצור הנפט, ולאחר כך קנה לו עוד ניסיון בתפקיד ניהול הנהלת החשבונות של תעשיית הנפט בקרוסנו הסמוכה. בכך לא היה מתמייה שהורמכט שחרר את הפלדובל וצער המילואים ביז' משירות פעיל והוא נשלח לשרת כМОמחה לניהול שדות הנפט במזורה גליציה – תפקיד חשוב מאוד כמו זה בערות מלחמה.

הריך הגרמני שלא היו בו מפעלים להפקת נפט – למעט בכמה מקומות באמסטן – עשה עוד לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה מאמצים גדולים להגיע לעצמות בתחום של אספקת סוגים דלק. בלונינה (Leuna) שבסקסוניה כמו מפעלים ענקים של הידרציה, שבהם הופק בנזין מן הפחם החום המקומי. רומניה, שהייתה

קשורה לרייך הגרמני, סיפקה לו נפט גולמי משדות הנפט שלה באזור פלוישטי (Ploiești). ובכל זאת הוסיפה אספקת הדלק למוכנות המלחמה הגרמנית בשטחי הפעילות שהתרחכו וחלכו להיות משימה כמעט בלתי אפשרית מבחינה כלכלת המלחמה הגרמנית. שדות הנפט של בוריסלב, שנפלו לידיו של הרייך הגרמני בעקבות המתקפה על ברית-המועצות, היו אפוא תוספת רצiosa מאוד לתשתית האספקה.

לאחר סיפוחה של גליציה המזרחית לברית-המועצות בסוף ספטמבר 1939 צורפו מתקני ההפקה ובתי הזיקוק בסביבות דרווהוביין' ובוריסלב, למפעלים הממלכתיים הסובייטיים. לאחר שהוורמאכט כבש את דרווהוביין' ואת בוריסלב באחד ביולי 1941, צירפו הכבושים הגרמנים את מפעל הנפט של הערים אלה ל-AG-Karpathen-Öl ("חברת הנפט הקרפטית"), שנקרה קודם לנן חברת הנפט בסקידן.

הנהלה הראשית של חברת הנפט הקרפטית, שהפעילה – לצד בית ח/footerת למכשורי קידוח בגליניק-MRI אפולסקי (מחוז קראקוב) ובית זיקוק ביסלו (מחוז קראקוב) – גם שלושה בתי זיקוק בדרוהוביין', ישבה בלבוב. משרד הנהלה הטכנית וכן "מנהל המזרח" (Gruppenverwaltung Ost) של חברת הנפט הקרפטית שכנו בדרוהוביין'. בבוריסלב הסמוכה הקימה החברה חברת הנפט הקרפטית מרכז פיקוח, ובהנהלו ישבו טכנאים ואנשי מסחר. ביולי 1941 מונה ברטולד ביז' למנהל המסחרי של חברת הנפט הקרפטית במרכז הפיקוח בבוריסלב.

את המשרדים הנחוצים לה מצאה הנהלת המפעל קרוב מאוד למרכז העיר בוריסלב, ברחוב סLOBצקי. היא השתכנה בקומפלקס מודרני של מבני הנהלה, שככלו גם קזינו לעובדי חברות. מרכיביהם של כ-50 עובדים הפיקוח הגרמנים בבוריסלב גרו באותו מתחם. העובדים האוקראינים, הפולנים והיהודים, שהיו ללא ספק הרוב בסגל העובדים, גרו בדרך כלל בעיר.

גם ברטולד ביין, מנהל בכיר בחברה, השתכנע עם אשטו אלזה,
שباءה אחريו לבוריסלב, בבית משפחה בעיר. לבית היו גם אורות
ובהן שני סוטי כרכרות, שגרדו כרכרה פתוחה. המנהל ביין נסע
בها לעתים בעיר כשהיא נהוגה בידי העגלון הפולני שלו. אחר כך
העמידה החברה לרשותו מרצדס.

בר
ch
הדר
הע
נמ
טי^ו
ות
וכ
בי^ו
הי^ו
בכ^ו
גכ^ו
מ^ו

ב^ו
ז^ו
ה^ו
ה^ו
כ^ו

סימון היהודים ורישוםם

בראש המינהל האזרחי של מחוז גליציה עמד המושל קרל לאש (Lasch). מפברואר 1942 עברה המשרה לידיו של ס"ס בריגדה הפירד הדר' אוטו וכטראר (Wächter). למושל היו כפופים יישורות ראשי העיר והנפה במחוז גליציה. עם שאר תפקידיו של המינהל האזרחי נמנו גם עניינים מסוימים הקשורים ליהודים, כמו ניהול הגטו, טיפול בענייני התעסוקה של היהודים, השגת מצרכי מזון וחילוקתם, הנהגת אמצעיigiיננה נדרשים, כולל קבורת הגופות, וכן ניהול הרכוש שהופקע מידי היהודים. את התפקידים האלה ביצעו ראשי העיר והנפה בעזרתן של מחלקות השירות של השופ"ו. אמנם אין לא היו כפופות ישירות למינהל האזרחי, אבל ככל זאת הן קיבלו ממנה הוראות. ראש נפת דרווהובייך' – המופקד גם על העיר בוריסלב, השicit לנפה זו – היה הדר' הרמן ג' מדיסלדורף.

אחד האמצעים הראשונים שנקט המינהל האזרחי הגרמני בדרוהובייך' ובבוריסלב בקייז 1941 היה סימון היהודים בסרטוי זרוע לבנים מעוטרים במגן דוד כחול. העונש על אי עמידת הסרט היה מוות. כך הקיים יודנרט שנדרש להיות אחרי כלפי השלטונות הגרמניים. בראש היודנרט בבוריסלב הועמד עורך הדין מיכאל הרץ. משרד היודנרט הוקם בבניין בית-הספר היהודי. מן היום הראשון להקמתו ניצלו הגרמנים את היודנרט בתורת כלי לביצת רכושה של האוכלוסייה היהודית בבוריסלב. על-פי

פקודתם נאלץ היודנרט להודיע שוב ושוב על דרישות למסור רכוש, עד שלא נותרו בידי היהודים שום חפץ ערך (תכשיטים, פרוטות, מכשירי רדיו, ציוד סקי ועוד).

היודנרט נדרש גם להעמיד לרשות הגermenים אנשים לעובדה. הוצאה צו שהורה כי על כל יהודי בן 12 עד 60 לחתיכב פעמיים בשבועו לעבודת כפיה. העובדים לא קיבלו גמול כספי על עבודתם. היודנרט סייפק להם קרטיס אחד ליום עבודה שאפשר להם לקנות כמה מטויות של לחם, אבל זו הלכה וצומצמה כל הזמן.

גברים יהודים רבים מבורייסלב גויסו ביום הראשון של הכיבוש לעבודת כפיה בבנייתם של שני גשרי עץ מעל לנחל הקטן טיסמייניצה. העבודות האלה בוצעו בפיקוחה של יחידת חילוץ של הוורמכת. מדיוקנים רבים של ניצולים עולה שחיליל הורמאכט הללו היכו באכזריות את העובדים היהודים שהוקצו להם, ולהנתם, אילצו אותם ל��וף ממבנה הגשר אל הערוֹז הסלעי שמיים בלבד זרמו בו. כמעט כולם נפצעו בשל כך פצעים קשים. זיגמונט שפיגלד, שהיה באותה העת בן 20, סייפר שהחילילים התעללו בו במיוחד, אולי משום שהוא בעל מבנה גוף אתלטי ושער בלוני והוא לא התאים לתמונה שצייר לעצמו חיל גרמני כשחassoc על היהודי מן המזרחה.

כבר בקייז 1941 הקימו germנים בדורוהוביין' ובבוריסלב משרדי עבודה שהיו כפופים גם למנהיג האזרחי וגם לראש המחוֹז. משרד העבודה בדורוהוביין' שוכן במא שחייה קודם לכך בית היתומים היהודי ברוחוב סובייצקי, ובראשו עמד הלמוט ב', גרמני מן הריין. מנהל הסניף של המשרד בבוריסלב היה אוטרי, לי' שמו. במשרד העבודה הראשי בדורוהוביין' הוקמה "לשכת עבודה ליהודים", ובראשה עמד אדולף גילדנר (Güldner) גרמני מן הריין. משימתו הראשונה של גילדנר בקייז 1941 הייתה להתוֹס יהודים לעבודה, ולמיינם בכרטסת. היהודים שנכללו בכרטסת

קיבלו מיד עם רישוםם כרטיס עבודה כחול ונשלחו לעבודה על-פי
דרישותיהם של רשוויות גרמניות, אוקראיניות ופולניות, וכן של
חברות מקומיות.

הוצאות להורג

כבר ביולי 1941 רצחו אנשי הס"ס ביריה את הקבוצה הגדולה הראשונה של יהודים מדרוהוביץ'. ב-11 ביולי 1941 נעצרו כ-40 אנשים שנמננו עם מי שכונו "האינטרנציוניסטים היהודיים". עם העצורים נמנו גם עורך הדין לזר הולצמן, בעל המסעדת סלומון מוזל והד"ר ארטור אובררבך. העצורים היהודים הוחזקו במרתק הבניין של הסיפ"ו. אחיו של אחד העצורים, המהנדס יאן דז'ויזיצקי (Drzewiecki), התרוץ בשעות שלאחר המעצר בקרבת בניין המשטרה בניסיון לגנות מה יעלה בגורלם של העצורים היהודים.

למהורת היום, בשעות הבוקר המוקדמות, ראה דז'ויזיצקי שקבוצת אחת של יהודים שמנינה 23 איש – אוולה עלות על משאית בחצר שלפני בניין המשטרה, ובهم הוא זיהה גם את אחיו, שמירר ב בככי. דז'ויזיצקי הניח שלא יראה עוד את אחיו בחיים. הוא הושיך לשאות בקרבת מקום גם לאחר שהמשאית נסעה ממש במשמר של אוקראינים חמושים בתת מקלעים ושל ס"ס האופטשרפירר לנדא, מושם שעדיין קיווה שהקבוצה תוחזר למקום. כעבור כשלוש שעות שבה המשאית בלי העצורים.

את מה שקרה בינו לבין תיאר ס"ס האופטשרפירר לנדא בפרוטרוט ביום המלחמה שלו:

12 ביולי 1941

בשש בבוקר מיערים אותו פתאום משנתנו העמוקה. להתייצב להוצאה להורג. מה לעשות, אני אמלא את התפקיד של תליין ומיד אחר כך – של קברן, למה לא? בכל זאת מוזר, אהובים את הקרב ובמוקם זאת צויכים להרוג אנשים חסרי ישע בערמלה. היה צורך להרוג ביריה 23 אנשים, בהם גם הנשים הנזוכרות לעיל. הם מדרחים מסרבים לחתת מתנו אפילו כוס מים. מטילים עלי ליהיות צוף ואני צריך לירוט בבורחים אם יהיו כאלה. אנחנו נועסים בעיר קילומטר בדרך עפר ופונים ימינה לתוך עיר. אנחנו רק שישה אנשיםicut ואנחנו מחפשים מקום מתאים ליריה ולקבורה. בעבר כמה דקות אנחנו מוצאים מקום זהה. העומדים למות ניגשים עם האТИים שלהם לחפור לעצם את קבריהם.

שניהם מכל הקבוצה בוכים. האומץ של האחרים מעורר פליה, זה אין כל ספק. מי יודע מה עבר בראשיהם ברגעים אלו. אני חושב שככל אחד מהם יש תקווה קטנה שאיכשהו, הוא לא ייראה. העומדים למות מוצבים בשולש שורות, מכיוון שאין ATIים די הצורך לכולם. מוזר, אבל אני לא מרגיש כלום. לא רחמים, כלום. כך זה, מה יש לומר. אך הלב שלי דופק בשקט בשקט כשהרגשות והמחשבות הבלתי צפויים מתעדורים עצמם, ומהווים ATI אל אותה פעם שנמצאתי במצב רומה. ב-24 ביולי 1934, במשרד ראש הממשלה, לפניו קני המקלעים של המשמר האזרחי. גם אז היו רגעים שבהם הייתי רוצה להתרחק, לא מבוזן, לא, דבר זה לא בא בחשבון עם תוכנות כשלוי. כל כך צער וכבר הכל עומד להסתיים. אלה היו המחשבות שלי ואו הדகתי את הרגש הזה ובמקומו באה תחרשת מרידנות וההכרה שהמוות שלי לא יהיה לשוא.

והנה אני, ששרדתי, עומד היום לפני אחרים כדי לירוט בהם. הבור הולך וגדל לאט, שניים בוכים בלבד לפני הפטק. אני נותן להם לחפור זמן רב יותר כדי שלא יחשבו כל כך הרבה. ואכן, כשהם עובדים הם שקטים יותר. הם שמים את חפצי הערק, שעוניים וככף, בערמזה. כולם מובלים למקום פתוח ועומדים זה ליד זה ושתי הנשים שייהיו הראשונות להיראות מוצבות בקצתה הבור. שני גברים כבר נורו למות בסבר בידיו ה-*Kreiskommando* [מפקד הנפה] שלנו. לא ראיתי את זה כי הייתה צורך בהשגיח על האחרים. הנשים הלוו אל הבור מאופקות מאוד והסתובבו. שישה מאתנו היו צריכים לירוט בהן. החלוקה להיכן לכוון נקבעה, שלושה גברים בלבד, שלושה גברים לגולגולת. אני לב. היריות נורוות מהות מתחופפות באוויר. שתיים בראש זה יותר מדי. הן כמעט קורעות את הראש ממקומו. כמעט כולם מתמוטטים ונופלים בלי להשמיע קול, רק אצל שניים זה לא הולך, הם בוכים ומיבבים עוד זמן רב.

יריות האקדח איןין קצובות. אצל שנינו שיורים יחד אין פספוס. הקבוצה שלפני האخונה צריכה להשליך לבור את מי שכבר נורו, ולאחר כך הם צריכים לעמוד, וזה גם הם עצם נופלים פנימה. השניים האחוריים צריכים להתיישב על השוליות הקדמיות של הבור כדי שייפולו ישר פנימה. מסדרים כמה גופות בעוזרת מכוש ואז מתחילה הקבורה.

כעבור ימים אחדים גייסה אשתו של עורך הדין לווער הולצמן, שהומת באקציה זוatta, אומץ די הצורך והלכה לברר בסיפ"ד מה עלה בגורל בעלה. היא הופנתה לס"ס האופטישרפירר לנדוואו וזה הושיט לה ארנק כסף ו אמר לה שזה כל מה שנשאר מבעה.

ביום המלחמה שלו שב ס"ס האופטישרפירר לנדוואו ונדרש

כעבור כמה ימים לרצח 23 היהודים ביער ברוניצה מוחז לדrhoהובייך', וכך כתוב:

28 ביולי 1941

אגב, ביום שישי ושבת קרה משהו מעניין בתחום המקצוע. אוקראינים הביאו מיישוב סמוך הודעה שתוכנה היה בערך כך: אוקראינים מצאו בעיר 24 אוקראינים שהרתוים הרגו. קשה לזהות את הגופות. מכיוון שהיה מדובר פה ברצח, התישבו אנשי הקרןפ"ז ברכב ונסעו לאותו מקום. את פניהם קיבל בחגיגות ובלבביות כומר אחד. הכהן ההפעל מן העובדה שהגרמנים מראים עניין רב כל כך ברצח של האוקראינים ובגורלם. הגויות נקבעו בחגיגות ואנשינו השתתפו באין ברירה בטקס. בדרך עוד הוסיף הכהן ואמר לי: "אתה יודע, הדבר הנכז' ביותר הוא שתקעו בכיסים של האוקראינים דרכונים ומסמכים של יהודים". זה קצת יותר מדי. האוקראינים, כמובן, שנרצחו היו היהודים שלנו שהומתו על-פי חוקי המשטר הצבאי, 23 איש, וכן, אני חושב, שני אוקראינים, נהדר. המסמכים שעל הגויות כבר הסרி�חו נורא. הוריתי לשפוך עליהם נפט, לשרווף אותם ולקבור אותם בבור.

אקטואית משרד העבודה וاكتזיות הנכדים

שבבועות של אחר מכון הוציאו להורג אנשי הס"ס ועווזרים האוקראינים עוד יהודים רבים בדרכו הביזנטית ובכוריסלב. הסיפ"ו בזוז בשיטתיות את דירוגיהם של היהודים האמידים. האוכלוסייה היהודית של שתי הערים האלה שערה שזו רק התחלה והעתיד צופן להם עוד דברים גרוועים מלאה.

הוצאה להורג גדולה של יהודים מדרוהוביין' התרחשה ב-22 בנובמבר 1941. יום קודם לכן קיבלו כמה מאות גברים יהודים, שמהמת גilm או מצב בריאתם לא היו מסוגלים לעובדה, זימונם בזו הלשון: "היהודי... (שם הנמען) חייב להתיצב ב-22 בנובמבר 1941 בשעה שבע כדי בדיקת משרד העבודה ברחוב מיצק'ייוויץ (Mickiewicz) 44. מי שלא יצית לזמן ימות". הזמן למשרד העבודה עוזר דאגה מיחדשת לבב היהודים, בעיקר בגל האיום בעונש מוות. רבים מקבלים הזימונים היססו אם יצית מכיוון שחששו כי הסיפ"ו יעשה שוב אקטיאה אלימה. וכך, למשל, עורך הדין היהודי, הד"ר רודורפר (Rudorfer), אל יושב ראש היונרט ושאל אותו אם צריך אחיו ישראל, שהיה נכה מלחמה, להיענות לזמן. לאחר שהד"ר מאוריצי רורברג, אמר לו בתום לב שאין לו סיבה לדאוג, התיצב גם נכה המלחמה ישראל רודורפר בבוקר 22 בנובמבר 1941 במשרד העבודה ברחוב מיצק'ייוויץ. מלבד ישראל רודורפר נענו כ-350 יהודים לזמן והתאספו

בחצר של משרד העבודה. כאן נמסרו לידיים של אנשים מהסיפ"ז, מהשופ"ז ומן המיליציה האוקראינית. מיד אחר כך נשא איש גסטפו שבא, כך משלרים, מלובוב, נאום באוזני היהודים. הסטודנט היהודי ז' זנֶר, שעבד בקרבת מקום והיה יכול לשמע את הדברים, מסר את המשפטים העיקריים מתחוק הנאום, וכך אמר: "עכשו הופעתם, כלבים עצובים שכמותכם, ואתם אפילו רוצים לעבוד. אבל כתעת מאוחר מדי בשבייל זה. אתם יודעים מה מצפה לכם?", צרחה איש הגסטפו לעברם של הגברים המפוחדים. יהודים שבאו לחצר משרד העבודה באיחור של כמה דקות הוכו ללא רחם בידי אנשי המיליציה האוקראינית. בתוך כך גם נורו לא מעט יריות. הן הצללו את חייו של הרוקח היהודי יונס פליישר. גם הוא נמנה עם המאחרים, וכשעמד להיכנס לחצר משרד העבודה שמע את היריות, לבו ניבא לו רעوت והוא סב על עקיבו ונמלט.

כעבור רגע נכנסו משאיות של הסיפ"ז לחצר והאנשים הנואשים, שזעקו לעזרה, אולצו לעלות עליהם. אנשי המיליציה האוקראינית השגיחו עליהם ברובים דרכלים. במחומה שהשתרעה הצלה, הד"ר רורברג, יושב ראש היודנרט, לגרור הצדה כמה יהודים ולהצילים. כיון שלא היו משאיות די הצורך כדי להסיע את כל האנשים ממש בפעם אחת, הובלו מי שלא עלו עליהם לאולם התפילה בבית האבות היהודי הסמוך והועלו בקבוצות של עשרה על המשאיות שחזרו ריקות.

כשקבוצת הכלואים המצפים להובל להצלמה, ניגש היהודי אברהם אייזמן לפקיד בכיר ממשרד העבודה והזהיר שהוא היה מש"ק בצבא האוסטרי ובמלחמת העולם הראשונה נלחם לצד הגרמנים. הוא גם הראה לו אישור שמננו עלה שהוא בעל מדליה של "אות הכסף הגדול על אומץ לב". הוא קיבל רשות לשוב לביתו, אבל באחת מהاكتירות הבאות הוא בכל זאת הוצא להורג.

הסוחר היהודי יונס ליבר, שראה את המתרחש, סיפק אף הוא

אישוריהם על קבלת שני אותות במלחמת העולם הראשונה, וגם הוא הורשה לשוב לבתו.

כל שאר היהודים, שמנינם עמד, כאמור, על כ-350 איש, הובילו במשאיות ליער ברוניצה, מרחק שבעה קילומטרים מדרוהובייך. בהם היו גם ארטור קלינגהופר, פיליפ זלר, יוסף לבנברג, אברהם אידיקוס, הד"ר אלטרא והמהנדס בלטוך.

בערכו של אותו היום ראה הסטודנט זנר את אנשי הסיף'ו ואת אנשי המיליציה האוקראינית חוזרים בשירה אל העיר.aicrim פולנים מסביבת ברוניצה סיפרו בדרוהובייך, ביום שלאחר מכון שכל היהודים שהובילו אל יער ברוניצה נורו למוות. הדבר היה לוודאות עצובה כשנודע בעיר שבגדיו הנשפכים נמצאו מגובבים במרتف של וילה בעיר, שהסיף'ו הפקיע מיד בעליה. כאן זיהה החשמלאי היהודי פליישר, שבמסגרת עבודתו בסיף'ו הייתה גישה למורתף, את הכבע של גיסו אברהם אידיקוס. כשהידיעת דבר רציחתם של כ-350 גברים יהודים התפשטה בדרוהובייך, – באו נשים יהודיות רבים ברוב ייאושן לרחוב מיצקייוייך – שליהודים לא הייתה בו דרישת רגאל, אלא אם כן הייתה להם סיבה טובה לכך – ובכך בקול קולות את מות בעליהן, בניהן ואחיהן. איש הס"ס לשעבר, אדווארד יי', שירת בתפקיד נגаг בסיף'ו בדרוהובייך, והסייע קבוצות של יהודים לאקציותות הרצח בעיר ברוניצה. מההצהרות שנtan אפשר להבין מה התרחש ב-22 בנובמבר 1941 בעיר ברוניצה. וכך אמר האיש:

איך התרחש הירוי של היהודים שהסענו במשאיות, זאת אני יכול לומר, כי אנחנו הנהגים נשארנו בכל הרכב שלנו לפני העיר. אני מניח שהכבות שלתוכם נורו היהודים היו שם כשם הגיעו. מכיוון שבגדיהם של היהודים הובילו אחר כך חזרה במשאיות שלנו, אני מאמין שהם נורו עירומים. אני

עצמִי לא יריתי באך אחד וגם לא נצטוית להשתתף בהוצאה להורג שכאהה. אני נדרשתי רק לנhog ולכון לא ידעתי מקרוב את פרטי התכנון והביצוע. אני זוכר הוצאה להורג אחת, שהוצאה אל הפעל בחלוקת יער מהוז לדרוחוביץ'. מקצת האנשים בבור עוד המשיכו לצעוק כשהשפכו עליהם אדמה. כשאחדים מהם שעדרין היו בחים המשיכו לצעוק, הרעימו אנשי הסיפ"ו בתמי המקלע שלהם אל תוך האדמה המפוררת, על מי ששוכבו בבור. איני מצליה לזכור מי הם שיירו אז.

גם היינרייך-הלםוט א', שהיה אוברברשרפירד בס"ס, מטר הצעירה על רצח המונחים בעיר ברוניצה, בזוז הלשון:

עליתי, על-פי פקודת, על המשאית שהוקצתה לי, ובה הוסעו יהודים למקום ההוצאה להורג. נטענו דר וחזק לכיוון סמבודר. זה היה אזור של גבעות נמוכות. הגענו לחלקת יער גדולה. הנהג עצר את הרכב למרחק של כ-300-400 מטרים מן הקברים החפורים. היהודים, אלה, נדמה לי, היו רק גברים, הורדו מן המשאית והושומרים – שישבו על המשאית מאחור – דחפו אותם במכות בקשות רוכביהם אל הקברים. איני יכול לומר דבר על ביצוע הוצאה להורג. גועל תקף אותו ופניתי משם הצד. אני יכול לומר רק שהערביינים הובילו אל הקברים וחוסלו בעודם עומדים ביריות בעורפיהם. הצלפים היו שייכים ליחידה של המשטרה.

ימים אחדים אחר כך, ב-28 בנובמבר 1941, התרחשה גם בכורייסלב אקציה שכונה בראש ובראשונה נגד היהודי העיר שלא היו מסוגלים לעובדה ולכון כונתה אחר כך "אקטיזיט הנכים". גם

כאן, בדומה למה שקרה בדרוהוביין', הורה הסיפ"ז ימים אחדים קודם לכן ל יודנרט למסור לידי בסך הכל 1,000 יהודים; הוא דרש במפורש שעם מי שלא היו מסוגלים לעבוד מחלת יימנו גם הרב שכטר וכל מי שהיה בעל תפקיד דתי כלשהו. מכיוון של היהודי בורייסלב נודע בintosh מה עלה בגורלם של היהודים הזקנים והחולים שהתייצבו באקצ'ית משרד העבודה" ב-22 בנובמבר בסיפ"ז של דרוהוביין', לא ציתו רבים מן הגברים שלא היו מסוגלים לעבוד לזמן ולא באו למקום האיסוף. בתגובה עצר הסיפ"ז אורה שרירותי גברים יהודים צעירים יותר ובראים עד שהיו בידי כ-1,000 איש.

כל העצורים אורלו על משלות על משאיות והוסעו בכביש טרוסקוויין (Truskawiec) עד לכנטיה רוסית-אורותודוקסית שניצבה בחלוקת יער, בקרבת הכפר טוסטנווביצה (Tustanowice). כאן ירו בהם אנשי הס"ס ועוזריהם האוקראינים וקבעו אותם כבר המונינים.

עובדים יהודים בחברת הנפט הקרפטית

מאז ימיה הראשוניים של תעשיית הנפט בדרוהובייז' ובכוריסלב עבדו במפעלייה יהודים רבים. במתכני ההפקה ובבתי הזיקוק היו בעלי מלאכה, עובדי מעבדות וכוחות עזר יהודים; אבל החשוב מכלל – במשרות הבכירות של מפעלי הנפט הועסקו מהנדסים, כימאים ו.engineers מכוורות יהודים. כשהחברת הנפט בסקידן (לימים חברת הנפט הקרפטית) הגרמנית העבירה לידי ביולי 1941 את מפעלי הנפט, היא סיפחה גם את המועסקים היהודיים, ששיעורם עמד על כ-20 אחוזים מכלל העובדים. ממשלת הריך אמן אסורה תחילת להוסיפה ולהעסיק עובדים יהודים, אבל הנהנלה הגרמנית החדשה של החברות הצליחה להציג את ביטול האיסור בטענה שאנשי המקצוע היהודיים חיו ניימים לחידוש שוטף ונטול תקלות של הפתק הנפט ועיבודו.

מהאחר שאנשי מקצוע יהודים בתעשייה הנפט או בני משפחותיהם נפגעו שוכ ושוב מהاكتזיות שעשה הסיפ"ו בדרוהובייז' ובכוריסלב, ארגנה חברת הנפט הקרפטית מחנות עבודה מיוחדים כדי להגן על אנשי המקצוע היהודיים החיוניים שלה. רוב הבתים במחנות אלה היו מבני קבוע, והעובדים היהודיים המקצועיים גרו בהם עם משפחותיהם בביטחון יחסית. כבר אחרי האקציזות הראשונות של הס"ס גילה הנהנלה המפעל של פירוק המשפחות נודעת השפעה שלילית קשה על מצב רוחם של העובדים היהודיים ועל יכולת העבודה שלהם. לכמה מבעלי

המוצע היהודים שהיו בעלי העמדה – למשל, הפרופסורים באומגרטן, שהייתה מומחה ומיומן במיוחד בתחום עיבוד הנפט הגולמי – נתנו אפילו דירות טוכות יותר בקומפלקס הבניינים שקיבלו מעמד של מחנה. למדען יהודי מצטיין אחר, שהיה פסנתרן נלהב ומכיריק, התירו להחזיק בבעלותו פסנתר. החברה אמונה לא שילמה שכר לעובדים היהודיים, אבל היא סיפקה להם את המצרכים הדרושים. כשנודע שיש תכנית לבצע אקציה, גזורה הנהלת המפעל אףלו על "עווצר-מחנה" כדי להגן על העובדים המוצעאים שלא, ככלומר אסרו על מי שగרדו במחנה לצאת ממנה כדי ייפגעו מן האקציותות האלה.

כדי להגן על העובדים היהודיים המוצעאים שלhn, העניקו חברת הנפט הקרפטית וחברות אחרות לעובדיהם סימון ותעודת מיוחדים. היהודים שעבדו בחברות בת של תעשיית החימוש הגרמנית – למשל, היהודים שעבדו בבית החירושת לארגזים "Taphorn" בבריסל – קיבלו סרטוי זרוע ועליהם האות A שציינה "עובד" (Arbeiter). הפעלים ואנשי המוצע היהודיים שעבדו בהפקת הנפט הגולמי ובuibודו קיבלו סימון R נראה לעין שהיה צריך לשאת אותו על החזה ועליו האות R שציינה "עובד" ("Rüstungsarbeiter" או "עובד תעשיית החימוש") או "עובד בתיה הזיקוק" (Raffineriearbeiter).

תג R שחולקו מאוקטובר 1942 ואילך לעובדים היהודיים הורכבו מפישת بد גס בצבע אפור ועליו רקומה האות בחוט שחור. כדי להקשوت על זיהוף התג הטבעי על חזית הבד גם את הנשר המלכוטי של הריך הגרמני, ועל צדו האחורי הוטבע מספר רישום. חברת הנפט הקרפטית הייתה רשאית לנפק לעובדים היהודיים שלאה, שקיבלו אישור מהסיף", את התג עם האות R. עם זאת, היה החג תקף רק בציירוף תעודת עבודה מטעם הסיף", חתימה של המפעל והערת אישור של הסיף". בעזרת רישומות מיוחדות שהכilio גם את מספרי הרישום של תג R היה הסיף" יכול לבדוק

בכל עת אם היה יהודי קלשו רשיי לענוד את התג הזה. על גישת העובדים היהודיים בחברת הנפט הקרה בבוריסלב הופקד ברטולד בייז, ובין היתר הוא הופקד, עד אוקטובר 1942, גם על הסדרות הדיוור והאספקה לעובדים היהודיים. גם הנקתם של תגי R הייתה מוטלת עליו, וביעז הטיל את התפקיד על קלר, אחד הכהנים לו.

הקמת הגטו

בשלחי 1941 ו-1942 הוקמו על-פי הוראה גטאות⁵ בדרוהוביץ' ובבריסלב. ההוראה זו הסתמכת על התקנה השלישיית מיום 15 באוקטובר 1941 שעניינה הגבלות שהייתה בגנרטל-גוברנמן. התקנה זו נקבע בין השאר שעיל יהודים שיצאו בלי רשות מפורשת משכונות המגורים שהוקצתה להם, יחול עונש מוות.

על-פי ההוראה הזאת נצטו יהודי דרוהוביץ' ובריסלב, שעוד קודם לכן נאסרה עליהם הכנסתה לכמה רחובות ארויים, לעבור לגרור באזורי המגורים שהוקצה להם. הגבלות סומנו בשלטים ועליהם הכתובות: "שכונה יהודית". הגבלות של דרוהוביץ' ושל בריסלב לא הוקפו בגדירות. המיליציה האוקראינית והמשטרה היהודית, השגיחו ששם יהודי לא יעזוב את הגטו בלי רשות.

בריסלב הוקצו ליהודים שכונות שמצוות בתיהן היה רע ביותר. היהודים היו חיביכים לעبور אליון מתוך שביעיים, והעונש על אי מילוי ההוראה היה מוות. ראש המחו"ז, שהיה מופקד על אספקת מזון לשכונות, התיר לספק רק מצרכים בנסיבות המצומצמת ביותר ובאיכות הגרוועה ביותר. בתוך זמן קצר סבלו היהודים חרפת רעב. רק היהודים האמידים יכלו להרשות עצמן להשלים את החסר להם בשוק השחור, שקיבל סחרה מן האיכרים הפולנים

5 בדרוהוביץ' החל ריכוזם של היהודים בגטו כבר בשלחי 1941. בספטמבר 1942 פורסמה הודעה על סגירת הגטו. הגטו נסגר ב-1 באוקטובר 1942. בבריסלב הוקמו שני גטאות נפרדים לאחר הגירוש לבלוּץ' באוגוסט 1942.

שמסיבות העיר. התושבים לא יכלו אפילו לגדל לעצם ירקות כי כל האדמה באזור בוריסלב הייתה מזוהמת בנפט. עוד חללים הפליה מגפת טיפוס שהתפשטה במחירות. יונס פריש סיפר על העקבות הרטובים שהטביעו רגליים הנפוחות של חוליו הטיפוס על מרצפות הרחובות, ועל הגוויות הרבות שאספה המשטרה היהודית מדי יום ביום ברחובות.

אקטיזות הפינוי

אם עד סוף פברואר התבצע ההרג של יהודים בדrhoהוביץ' ובכוריסלב במסגרת של מתקפות ייחידות של אנשי הסיפ"ז ואקציותות ספונטניות, במרס 1942 החל החיסול השיטתי של האוכלוסייה היהודית בשתי הערים האלה.

בינתיים התקיימה ב-20 בינואר 1942 ישיבה בין-משרדית בונזה שבברלין, בראשותו של היידריך. בישיבה הזאת, שהפרוטוקול שלה נשמר בשלמותו, מסר היידריך את התכנית לפתרון שאלת היהודים ו אמר בגלויה שהמטרה היא מגורם של כל היהודים. וכך נאמר במקומות הנוגע לעניין זה בפרוטוקול של הישיבה:

במקום הגירה תחול עכשו אפשרות פתרון אחר – פינוי היהודים למוורת, לאחר הסכמה מוקדמת מתאימה של הפירד.

אמנם יש לדאות בפעולות האלה רק פועלות עקיפות, ועם זאת כבר עכשו מושמים הניסיונות המעשיים שנודעת להם חשיבות רבה לפתרון הסופי של שאלת היהודים בעtid ...

תחת הנהga מתאימה יש במהלך הפתרון הסופי להוביל את היהודים באופן מתאים לגיאס עבורה במזרחה. אולם יהודים הכהרים לעבודה יוכלו לשטחים אלו בפלוגות (עובדיה)

גדולות, חוץ הפרדת המינים, כסוליים כבישים; רבים מהם יאבדו ללא ספק בתהיליך של התמעטות טבעית. מי שיינוטרו עד הסוף הם בלי ספק מי שיש להם כושר התנגדות גדול ביותר, ולهم יינתן טיפול מתאים, כי הם בבחינת ברחה טבעית, ובמקרה של שחרור, הם יכולים לשמש גרעין לבניין היהודי חדש.⁶

האחריות לביצוע תוכנית "הפרטון הטופי" הייתה בידיו של הריביספידר-ס"ס היימלר. במרץ 1942 החל באזרע פעולות הרצתה ההמוני. כדי להוביל שולל את היהודים ולהבטיח את שיתוף הפעולה שלהם כינו הגרמנים את הרצתם בשם "יישוב מחדש" או "פינורי".

ה"פינורי" הראשון בדורוהובי' התרחש בסוף מרץ 1942. כמה ימים קודם לכן נתן הסיפ"ו ל יודנרט רשימה ובה שמota של תושבים יהודים של העיר, ודרש שה יודנרט יבחר מהם 2,000 גברים. הודות להשתדלותו של ראש היודנרט, הד"ר רורברג, ניאות הסיפ"ו בסופה של דבר להוריד את מספר המגורשים ל-1,000 יהודים. 1,000 האנשים שהייתה היודנרט חייב לבחור קיבלו כמה ימים מאוחר יותר זימון להתייצב באולם ההתקמלות של חברת "סוקול" ברחוב מיצקיייויזן. במכתב הזימון נאמר כי הם מיעדים ל"יישוב חדש" באזורה לובליין. המכתב כלל גם דרישת שיביאו אתם מצרכי מזון לשבועיים וכן חיפוי ערך. זימות שכאלה לගירוש נשלחו גם ליחידים וגם למשפחות שלמות בדורוהובי'.

למרות כל הרדייפות שסבלו יהודי דורוהובי' עד אותה העת, הם לא היו מסוגלים לשות בנפשם במרץ 1942 את האפשרות

⁶ יצחק ארד, ישראל גוטמן ואברהם מרגלית (עורכים), השואה בתיעוד: מבחר תעודות על חורבן היהודי גרמניה ואוסטריה, פולין וברית-המועצות, ירושלים תשל"ח, עמ' 201.

שה"פינוי" טומן בחוכבו את הדרך אל תא הגזים. ניצולים יהודים מן העיר דיווחו לאחר המלחמה פה אחד כי במרץ 1942 האמינה רוב האוכלוסייה היהודית כי מדובר בהעברה ממוקם אחד לשנהו ותו לא. הסיפ"ז, מצדיו, עשה כמעט יכולתו להוליך את היהודים שולל באשר לכוונותיו האמתיות.

אריה (לאון) מילדר, המתגורר היום בירושלים, סיפר, בתור דוגמה לעניין זה, על סנדלר היהודי מדורהוביץ', שזמן – היחיד מבני משפחתו – מטעם הסיפ"ז להתייצב לפינוי בית סוקול. משפחתו ליוותה אותו לשם ואחר כך שבה לביתה. כשהגילה הסנדלר כי שכח את כל' עבודתו, ביקש מאיש ס"ס רשות לשוב לבתו כדי להביא את כליו. הוא קיבל את הרשות מיד. הוא החל ללבתו,לקח את כליו ושוב ליוותה אותו משפחתו בדרךו לבית סוקול. ואז עצר הסיפ"ז גם את בני משפחתו. זמן קצר אחר כך שולחו הסנדלר ובני משפחתו ממש.

האנשים שחיכו להסעה באולם ההתעלמות ובচazar של חברה סוקול קיבלו מידיו היודנרט מرك חם ותה. הסטודנט היהודי ז' זנר, שהיודנרט שלח אותו אל הבניין להכין רshima של האנשים המתינים שם, ראה שיש בהם גם לא מעט ילדים קטנים שהופרדו מהוריהם. והיו גם הורים שנאלצו להניח את ילדיהם מאחור. באמצעות אולם התעלמות ראה זנר שני אנשים מהסיפ"ז יושבים,

שוויטים קווניאק ומטלוצצים על חשבון האנשים המתינים.

בעבור שעوت אחדות הוטעו היהודים שנאספו בבית סוקול בפיקודו של קצין ס"ס רם דרג מלובב במשאיות לתחנת הרכבת של דורהוביץ'. עורך הדין היהודי, הדר' רודורף, הבהיר שבאותה העת הובילו אנשי המיליציה האוקראינית במכות שוט אל תחנת הרכבת עוד קבוצות גדולות של יהודים שקובצו במקומות אחרים בעיר. בהגיעם לתחנה הועמסו כולם – כ-1,000 גברים, נשים וילדים – על קרונות משא לבהמות. הסוחר דוד בקרנות, שהשתיך לקומנדו העבודה של הסיפ"ז, הצטווה לעוזר

בהעמסתם של קשישים וחולמים. בתוך כך הוא זיהה עם מי שהועלו על קרונות הבהמות את מورو הזקן קסטנבאום.

בדרכ אל המות התרחשו בקרונות הבהמות העמוסים לעייפה סצנות מצמרדות. יהודי צער אחד שהצליח לבסוף מן הקרון אגב נסיעה סיפר אחר כך שאשתו של עורך הדין לוטיג התאבדה בדרך. ימים אחדים לאחר שרכבת המשא יצאה מדרוהוביץ', וכשהטען האנושי האומלל, נודע בעיר מפהם של עובדי רכבת פולנים שהיהודים ה"מפוניים" כביכול לא הוסעו לאוזור לובלין אלא לראווה-רוזקה (Rawa Ruska). שם הוסעו למחנה המות בלז'ץ, מרחק של 12 קילומטרים, ושם הומתו כולם.

הידיעה המזוועה הזאת פשטה במהירות הבזק והגיעה לבורייסלב הסמוכה. כתע ידעו גם יהודי העיר הזאת מה צפוי להם במקרה של פינוי למקום שנקבע להם. לפיכך לא התייצבו עוד אנשים מרצונם באקציותות הבאות של הס"ס במקומות האיסוף שנקבעו. מעתה והלאה נאלצו הס"ס לאסוף את קרבנותיהם בכוח הזרוע.

האקציה הבאה החלה בבוריסלב בליל 6 באוגוסט 1942. האוכלוסייה היהודית בעיר זו לא הופעה. שמוות על אקציה של הס"ס העומדת להתרחש בקרוב פשטו בעיר כמה ימים קודם לכן, לאחר אקציותות שנעשו ביישובים הסמוכים, סמבודר וסטרוי, ולאחר מכן שקבעה של קציני ס"ס נפתחה בבוריסלב. כמו כן נודע בעיר שהס"ס דרש מן היודנרט רשימה של היהודים העניים ביותר בעיר (קבוצים, חולמים, חסרי פרנסה) וגם קיבל אותה. בצדיה לאקציה העומדת להתרgesch עליהם ברחו אפוא יהודים רבים מבורייסלב אל

יערות סמוכים והעבירו שם את הלילות תחת כיפת השמיים. בשעות הבוקר המוקדמות נכנסו לבורייסלב יחידות ס"ס מלכוב ומסטנישלבוב בפיקודו של קצין ס"ס אדום שער ומוגדל. בה בעת הקיפו יחידות של השופ"ז, של היזנדרמיה, של המיליציה האוקראינית ושל מחלקת הפרשים של הס"ס את השכונה וולנקה

במרוחקים גדולים. מיד אחר כך החלו אנשי הס"ס לעזר את האנשים בדשيمة של היגונרט ולכלוא אותם באולם הקולנוע גרויזינה. רבים מן האנשים לא נמצאו בכתיהם מכיוון שהסתתרו ביערות הסמוכים, ולפיכך החלטת הנהוגת הס"ס להפסיק לمراقبת עין את האקציה, ויחידות הס"ס והמשטרה עזבו את העיר.

ואכן יהודי בוריסלב שברחו והסתתרו ביערות התפתטו לתרמתה וחזרו לבתיהם, וששבו אנשי הס"ס, השופ"ז והAMIL'ITCHIA ופלשו אל העיר בלילה שלאחר מכן נחלו הצלחה גדולה בהרבה. מן אותה העת לא פעלו עוד אנשי הס"ס על-פי רישימות של היגונרט, ובמקום זה פרצו בשיטתיות לדירות בשכונות המגורים של יהודים. אם לא פתחו היהודים את הדלתות במהירות הנדרשת, הэнפרצו במכות גرؤן, והאנשים המבוהלים עד עמקי נשמהם הוציאו אל הרחובות. מיד אחר כך נעשה חיפוש ב בתים מן המסדר עד הטפחות אחר אבשים שנותרו מאחור, בדרך כלל חולמים, קשישים וילדים קטנים – ואלה נורו בדרך כלל בו במקום. גורל דומה ציפה לאוטם יהודים שנתגלו במחבוא. לארכנטינה ארלבאום, שהייתה אז בת 30, שיחק המזל, ולא גילו אותה מתחת לערמת הכבסים המלוככים. הגברים, הנשים והילדים שנתפסו נכלאו בבניין הקולנוע גרויזינה. משנת מלא האולם עד לבלי הכליל הובלו הנוטרים ל"בית העובדים" ברחוב זילינסקי, ושם הוסעו כולם במשאיות לתחנת הרכבת של בוריסלב.

עוד באותו הלילה רוקנו אנשי הס"ס גם את בית היתומים היהודי של בוריסלב. המטפלות נאלצו לחזור בתינוקות המושלכים דרך החלון החוצה אל הרחוב. אחר כך הוצאו הילדים הגדולים יותר בכוח כשם יחפים ולכושים בפיג'מות בלבד והובילו לתחנת הרכבת, וכאן נאלצו לחכות ליד המחסנים. כאן ראה גם ברטולד ביין, שזומן בידי השופ"ז לתחנת הרכבת של בוריסלב, את קבוצת הילדים יושבים על הרצפה בפיג'מות המפוספסות שלהם. אחר כך תיאר ברטולד ביין את המפגש הזה

עם אותם ילדים כ"חוויות מפתח". למראה הילדים, שישבו באור החיוור של פנס הרחוב ולא התאימו בשום פנים ואופן לעבודות כפייה, הוכהר לו לחלווטין באותו הלילה שהגברים, הנשים והילדים "המפונים" מובלים, כולם בלי יצא מן הכלל, אל מותם. הוא הבין שהשילוח, כמובן, של האנשים האלה למחנה עבודה, שלמרות שמורות על דברים אחרים, הוא בחר להאמין בו ממש זמן רב, לא היה אלא שקר.

ובויז תיאר איך נאלץ להזות מיד לאחר מכן בגברים ובנשים שעלו אל קרוןות הבהמות וכל אחד נדרש להעלות אותו אחד מן היתומים הללו. בויז סיפר גם על יהודי אחד שאמר כשהגיעו זמנו לעלות לקרון כי הוא רופא, בתקופה שכך יכול להציל את חייו. גם בשםים יהיה צורך ברופאים", השיבו לו ברגע אński הס"ס. גם הערות מן הסוג הזה הבהירו לבויז סופית שככל האנשים האלה נשלחים אל מותם.

כ-4,000 מיהודי בריסלב ואתם כ-2,000 יהודים מהעיירות הסמכות שלחו באקצ'ית אוגוסט למחנה ההשמדה בלוז'ץ. בעקבותיהם שלחו עוד כמה אלפי יהודים באקצ'יות באוקטובר ובספטמבר 1942. כך הפק אзор העיר בריסלב "נקי מיהודיים" (judenrein) כמעט לחלווטין, כפי שדיווח הסיפ"ז מאוחר יותר ללבוב.

ברציף הרכבת

לייהודים שדחוו אנשי הס"ס בתחנת הרכבת של בוריסלב לקרונוטה הבהמות בדרכם למחנה השמדה בליז' הייתה עוד הזדמנות אחת ואחרונה להינצל. להזדמנות זו את קראו "ברטולד בייך".

ニיצלים יהודים וגם עדים לא-יהודים רבים מקרים רבים שבhem עלה בידי בייך לחץ גברים ונשים מרכבות המות ברגע האחרון ממש. בתחילת אוגוסט 1942, כשהבBORISLAV פשטטו שמוועות על אקציה פיני של הס"ס העומדת לחתורש בכל רגע, עמד בייך לפני מסע עסקים ממושך. העובדים היהודים במשדרו שבחברת הנפט הקרפטית ביקשו ממן לדוחות את נסיעתו עד שיוכרו כוונותיהם של אנשי הס"ס. וכך אפוא קרה שבאייך היה במקום כשהחלו הס"ס והשפוי'ז ב-6 באוגוסט 1942 להוציא את היהודים מבוריסלב ולהובילם לתחנת הרכבת. זמן קצר לאחר תחילתה של האקציה גיליה בייך שגם המזוכירות היהודיות שלו, הגברת Lockspeiser (LOCKSPAYER), נעצרה והובאה אל מקום השילוח בתחנת הרכבת. בלי להסת ולו דקה אחת יצא בייך בדרך. זיגמונט שפיגלר, שבאותה העת היה בן 21, היה אחד מאלפי היהודים שנעצרו בידי הס"ס. תחת עינויים הפקוחות של אנשי הס"ס והשפוי'ז עמד שפיגלר על הרציף וחיכה לפוקדה לעלות לאחד הקרונוט, שלתוכם נדחוו כבר מאות גברים, נשים וילדים. פתאום הוא הבחן בתוכנה בקרבת האנשים האחוזים פחד מות שהתמסרו בהכנעה למר גורלם. שפיגלר הבחן מיד בסיבה לא'

השקט הפתאומי: איש מגודל וטווב מראה עד מאד בבדים אゾרחים נראה על הרציף בלוביית קציני ס"ס אחדים. רבים מן האנשים שהמתינו להסעתם מן המקום הכירו את האיש הלבוש בהידור. זה היה המנהל ביעץ מחברת הנפט הקרפטית האדריכלית. וקשרו האנשים, שכבר חשבו שגורלם נחרץ, את המנהל ביעץ שבא, כך נראה, לבחור לו אנשים אחדים לעובדה ובכך גם להעניק להם את חייהם, ניצת בהם שוב זיק של תקווה.

"היתה לי הרגשה שללא ירד פטאום אל הגיהינום", אמר זיגמונט שפיגלר וסייעו איך נדחקו כולם אל הדלתות של קרוןות הבהמות וצעקו בפראות: "אדון ביעץ, בבקשתך, קח אותי, אדון ביעץ". ביעץ, שקרה שוב ושוב בשמה של הגברת לוקשפיז'ר, החל לאורך הקרוןות, ובדרכו הצבע על איש זה ועל אחר והלה הורשה לדמת מן הקרון ולהצתרף לקבוצה הולכת וגדלה של "עובדים מקצועיים". הוא שאל אחדים מן הנשים והגברים שהושיטו לעברו את ידיהם בتحינה מה מקצועם. נראה היה שתתשובותיהם לא הייתה חשיבות רבה בעיניו, שכן הוא קרא גם לאנשים שהכירו על מקצועות כמו "ספר" או "גנן". אחדים מן הגברים והנשים שביעץ בחור הוחזרו אל הקרוןות בידי הקצין שלילוהו אותו. אבל ברוב המקרים הניחו לו לנhog כרצונו. בסך הכל התירו אנשי הס"ס לביעץ להוציא באותו יום 250 אנשים מן השילוח לבלו'ץ. אחד האנשים האלה, שנלקחו מיד אחר כך תחת השגחה כ"עובדים מקצועיים", ככယול, למחנה היהודי בוריסלב של חברת הנפט הקרפטית, היה זיגמונט שפיגלר. הוא לא פגש את ברטולד ביעץ קודם לכן, וזה לא הייתה הפעם האחרון שהוא הציג את חייו.

אדם אחר שביעץ הציב את חייו באותו היום היה שמואל גנרט, שהיה באותה העת בן 19. וכך סיפר וגנרט: "בדוק עמדתי לעלות לקרון כשמר ביעץ הגיע. הוא שאל אותו על מקצועו ועל מקום העבודה שלו. ענתתי לו שאני גנן. הוא שלח אותו להצתרף אל 'העובדים המקצועיים' האחרים שכבר בחר". גם ארטור בירמן,

שהיה באotta העת בן 14, נמנה עם בני המזול. הוא ואמו – אביו נרצח בפוגרומים של יולי 1941 – נעצרו בידי יחידת הזרים של הס"ס והובילו את תחנת הרכבת של בריסלוב. ארטור בירמן הכיר את המנהל ביעץ כיוון שעשה פעם אחת בביתו עבודת פחרות קטנה. וכן סיפר בירמן:

מר ביעץ חיפש אנשים לעבודה בחברת הנפט הקרופטית. אמרו שהוא לוקח רק אנשי מקצוע. ואז הבחן ב'פתאום מר ביעץ. הוא הכיר אותו ואמר לו "שלום". הוא פנה מיד אל קצין הס"ס שעמד לידיו ו אמר לו שהוא זוקק ל' עבודה בחברת. הוא פקד עליי להצטרף אל "העובדים המ מקצועיים" שעמדו מצד الآخر. כשהעמדתי שם אמרתי למרא ביעץ שאמי נמצאת עם האסירים האחרים במחסן. הוא בקש מני להראות לו איפה היא, הוציא אותה מן המחסן והורה גם לה הצטרף אל "העובדים המקצועיים". עליי לציין שלامي מעולם לא היה מקצועי וגם לא מקום עבודה.

גם השוליה משה ברגמן המתין באותו היום על מקום השימוש בתחנת הרכבת של בריסלוב להסעתו לבלויז. פתאום הופיע ביעץ, אדם שמעולם לא ראה בחייו, ניגש אליו, אחז בזרעו ו אמר לקצין הס"ס שלו: "הצעיר הזה עובד אצלך. אני לא יכול בלעדיו". גם משה ברגמן הורשה להצטרף אל "העובדים המקצועיים" וחיו ניצלו לפיקעה.

הגברת לוקשפיזר, שבשמה קרא ביעץ שוכן ושוב, לא שמעה אותו במחומרה הכללית. אך בدلת הפתוחה של אחד הקרוןנות עמדה נערת, הלה קליגהופר שמה, והיא פנתה אל המנהל ביעץ וביקשה ממנו להציל אותה. הוא לא הכיר אותה, ובכל זאת הושיט לה את ידו ועזר לה לкопוץ מן הקרון. היא שרדה.
באוקטובר 1942 ביצעו אנשי הס"ס והשופ"ז את האקציה

הבאה. הם קיבצו בכוח מאות יהודים וככלאו אותם בסככת אחסון בתחנת הרכבת של בוריסלב. גם הפעם נמנה זיגמונט שפיגלר עם הכלואים. וכך תיאר שפיגלר את מה שהתרחש:

זה היה איום ונורא. גברים, נשים וילדים נאלצו לעשות את צרכיהם במקום. במשך ימים לא קיבלנו אוכל ומים. רק ביום השלישי קיבל הידונרט רשות להביא לנו מזון. כולנו היינו אחוזים פחד מוות כי ידענו מה צפוי לנו. ביום השלישי התרחש שוב נס: מר בייץ בא לשם ובחר כי "עובד מקצועית" לחברת הנפט הקרפטית. גם הפעם נבחרו כ-250 גברים ונשים ונשלחו לעבוד במחנה. כך הציג מר בייץ את חייו בפעם השנייה.

את רשמיו מן האקציה שנעשתה בנובמבר 1942 ברכיף שבתחנת הרכבת של בוריסלב תיאר בייך עצמו בז'ו הלשון:

את האוירה ששורה שם אי אפשר לשחרר גם מרחק של 40 שנים. הם עמדו שם כולם, תחת עינם הפקואה של שומרים מעטים, המתינו, מדוכאים, סבלניים, מושפלים. והפנס האיר אותם באור מוזר כשעמדו שם עם כל חפציהם, לא התגוננו ולא ברחו, מכווים חמיד שואלי בכל זאת יינצלו או יגיעו למקום כלשהו שבו יצליחו לשרו. זו בהחלט הייתה אוירה משונה.

ובייך סיפר גם על המזכירה היהודיה שלו, שקרה בשם שוב ושוב מתוך קרון הבהמות הסגור, עד שהוציאה אותה ממנה, ולאחר כך שאלת אותו: "במהילה מכבודך, האם אפשר להוציא את אימה שליל?" והוא השיב: "כן, הוציא אותה. בואי". ואז בא מישחו מן הס"ס ושאל: "מה זה פה?" "היא עובדת אצלי", השיב בייך. "מה,

הזקנה הזאת?" תמה איש הס"ס, "כן, זו האם", השיב ביעז. "לא, היא חוזרת לקרוון", פקד איש הס"ס. "את ההיא אתה יכול לקבל, אני נותן לך אותה". ואז אמרה המזכירה: "אם תרצה לי, אדוני המנהל, אם כן, גם אני חוזרת לקרוון". והיא נכנסה אל הקרון, אל אמה.

כששואלים את ביעז מדוע לא נשאר במשרדו שבחברת הנפט הקרפטית ביום שבhem היו האקציות, אלא בא שוב ושוב לתחנת הרכבת של בוריסלב להוציא גברים ונשים מרכבות המוות, שבביעז ומדגיש כי לא עשה זאת מטעמים פוליטיים: "זה לא היה אנטי פשיזם, זה לא היה מרבי. חווינו מבוקר עד ערב מקרוב מאוד את מה שעוללו ליהודים בכוריסלב. כשהאתה רואה איך יורם באישה המחזיקה ילד בזרועותיה, ולך עצמן יש ילד, התגובה שלך שונה לגמרי". ביעז סייר על מומחה קידוח יהודי שעמד בתחנת הרכבת בכוריסלב ואחז ביד ילדו, ולפניו על הרצפה שכבה אשתו הירואה. "היא ממילא כבר לא יכולה לעבוד, היא שברה את הזרוע שלה", אמר איש ס"ס בנימה קלילה. אחר כך שאל מומחה הקידוח: "האם יורשה לי, אדוני המנהל, לקחת את הילד?" עד היום אפשר להבחין ברגשות העזים שעוררה החוויה הזאת אצל ביעז.

לא הייתה אז כל אמתלה שהיתהאפשרת לביעז להציל חיילדים. באירוע הענקת התואר חסיד אומות עולם ביד שם נזכר ביעז בילדים מבית היתומים בכוריסלב שראה ברציף בתחנת הרכבת: "לי ילדים אלה לא יכולתי לעוזר", אמר והנוכחים הרגישו שהוא נאלץ לעשות מאמץ מיוחד כדי לשלווט ברגשותיו. ביעז היה יכול לשחרר מן הקרונות אך ורק גברים ונשים שנראו מתאימים לעובודה בחברת הנפט הקרפטית. הוא לא יכול היה להציל זקנים, ילדים וחולמים מובהקים, גם אם קשה היה לו הדבר מאד.

ニיצולים אחדים טענו ב-1967 כי ביעז הוציא מרכבות המוות

לבלו'ץ יהודים רק משום שנזוקק להם להפעלה סדרה של הפקת הנפטר. העילה להנחתה הייתה העדות שמסר בייך באותה שנה בבית המשפט המחויזי בברמן, במשפט נגד מפקד המחנה לעבודת הCAPELLA בבריסל, פרידריך הילדברנד. כיהה לחובתו עד לומר את האמת ורק את האמת, תיאר בייך תמונה שונה לגמרי של הנאשם הילדברנד. הוא סייר לבית המשפט על פשעיו של הילדרנד, אבל גם על הריגשות האנושיים המוזדמנים שהראה מפעם בפעם. ביחסו העיד בייך כי הילדברנד "עצמם" מפעם בפעם "את עיניו", ובכך אפשר לכמה מן היהודים ששכננו במחנה להוסיפה ולחיות. אין זה אלא אנושי ומובהן מאליו שעדות שכזאת יכולה להרגיז כמו עדים יהודים שאיבדו קרוביהם משפחה מן הדרגה הראשונה בגלל מעשיו של אותו הילדרנד.

הוועדה ביד ושם, שהיתה צריכה להכריע בדבר הענקת אות חסיד אומות העולם לברטולד בייך, קיבלה עדויות רבות שבוחן הודגשה העזירה החפה מאינטלקטים אישים שהושיט המנהל לשעבר בייך לניצולים היהודים מבוריסלב. הטענה שבאייך הצליל את היהודים מכליה רק כדי שיוכל להמשיך בהפקה שוטפת של הנפטר, אינה עומדת, למעשה, במחנן של בדיקה ביקורתית. כשהבא בפיו לתחנת הרכבת בבריסל, הוא אמנם הצטייר בעיני האנשים הנואשים כמלך ממשים, אך למחרת לציין שלא עמדו לרשותו אפוארוויות על אנושיות להצלם. השיטה הלא אנושית של חכנית ההשמדה הנאצית, שאפשרה המשך חיים לזמן מוגבל רק למי שהיו מסוגלים לעבוד, לא אפשרה לו, כאמור, מלכתחילה להוציא זקנים, חולים וילדים מן השילוחים לבלו'ץ. בייך היה יכול להצליל לכל יותר גברים ונשים שהיו מסוגלים לעבוד. בעיני הס"ס העובדים החיוניים בתעשיית הנפטר, הם היחידים שהשמדתם עוכבה זמנית. עדים רבים יכולים להעיד כי לא אחת חרג בייך על דעת עצמו מן ההוראה הזאת ובהיר בעובדים לא מזומנים, ואפילו עובדים חסרי כל מקצוע, למחנה של חברת הנפטר הקרפטי.

ב чаיבור זה מובאים רק דבריהם של מעטים מהם בתור דוגמה. לו
פעל ביעץ רק מתווך דאגה להפקה השוטפת של הנפט, ודאי שלא
היה מוציא ספרים וגננים מן הקרןנות, אלא רק אנשי מקצוע
אמתיתים, כגון כימאים, טכנאים ועובדי מעבדה.

העובדת שעלה בידיו של ביעץ להוציאו אנשים רבים כל
כך ברגע האחרון מן הרכבות לבלויז נראתה לאנשים רבים
בכוריסטלב דבר כמעט בלתי נתפס. קלואוס ד', שהיה באותו
העת מנהל מחלקת חברת הנפט הקרפטית, אמר כך: "לא נראה
כי היו לבייעץ קשיים כלשהם להשיג מידי הס"ס את היהודים
שבהם רצאה. בעינינו, העובדים הגרמנים בחברת הנפט הקרפטית,
זה נראה או פשוט פנוונלי. הרבינו לדבר על זה בחוג העמיטים
לעובודה".

הצלחותיו של ברטולד ביעץ להציג יהודים בתחנת הרכבת
בכוריסטלב הן אכן בבחינת תופעה, שהרי לא היה יכולתו להציג
לקציני הס"ס הוראות כתובות כלשהן בדבר שהחרור עובדים
יהודים לטובת חברת הנפט הקרפטית. המסמך הכתוב הראשי
היחיד שהיה בידו, שאותו החזק אצלך קבע, היה מברך מטעם
המטה העליון של כוחות היבשה (OKH), שהכיל את הדרישה
"להעמיד לרשותו" של ביעץ "את העובדים הנחוצים לו לשם הפקה
שוטפת של נפט". גם ביעץ עצמו מיחס את היישגיו או ברצף
הרכבת לחשיבותו הראשונה במעלה שנודעה להפקת הנפט
ועיבודו בכלכלה המלחמה הגרמנית. וכך סיפר ביעץ:

הינו מפעל ראשון במעלה בכלכלה ההגנה. היו לנו יתרונות
ולכן היה אפשר בכלל לעוזר. לו היינו מפעל מן השרדה,
למשל בחקלאות, לא היה לנו כלל כוח שכזה. הרי היינו
נתונים למרותו של ה-OKH, וממנו קיבלנו את ההוראות
שלנו. היינו חשובים כמעט כמו תעשיית חימוש. בכלל,
הנפט היה גורם בעל חשיבות עצומה לחימוש. כשאני חושב

על כך, בנובמבר הייתה תחנת הרכבת בבוריסלב והוציאו אנשים מן הקרוןוט ואיש ס"ס צעיר ותמייר במעיל עור שאל אותה: "תגיד לי, מה אתה עושה כאן בעצם?" ואני השבתי לו: "הנה, המברק שלי מה-OK", והם כיבדו את זה. אפילו האופטמן י' שבא מלובוב, מהס"ס, נאלץ לכבד זאת ואמר: "אהה, זה העניין".

אבל לא רק בגלל ההבנה שהראו אנשי הס"ס לחשיבותה של כלכלת המלחמה הניבו הלו לביעז לעשות כרצונו. הוא עצמו דיבר על שרירות הלב של קציני הס"ס, מה שקבע אצלם אם יהודי שהוא הצבע עליו יורשה לצאת מן הקרון או לא, היה לעיתים קרובות מצב רוחם באותו הרגע. גם לאישיותו של ברטולד ביעז הצעיר נודע, בלי ספק, תפkid מכריע בעניין. עדי ראייה רבים שהזובו באותה העת בתחנת הרכבת של בוריסלב, סיפרו על הכאב הרוב שרחשו אנשי הס"ס והשפכו למנהל ביעז. האיש, שהיה לבוש תמיד בהידור, שידר ביטחון עצמי רב, שהגיע בגיל צעיר כל כך למעמד של מנהל מפעל חשוב מאוד, ושהופעתו המרשימה התאימה באורח כה מושלם לאידאל של הגזע הנordi של המדינה הנאצית, הרשים את אנשי השופ"ו והס"ס עד להדריהם. יתכן גם שהם נכנעו ברצון שכזה למשאלותיו של המנהל ביעז כי גם אליהם הגיעו השמועות שפשבטו בעקשנות בבוריסלב: "למנהל ביעז יש קשרים אישיים בחוגי הממשלה הגדולה ביותר, אפילו עם גרים". למעשה לא הייתה אמת בשמועות אלה, אבל "הילת" הקרבה לפסגת הנהגה שהקritic ברטולד ביעז על-פי הנסיבות של עדים רבים בבוריסלב, יכולה להיות חלק מן ההסביר מדוע הצליח להציג יהודים רבים כל כך מן השילוח לבלויזן.

אין כל אפשרות לקבוע מה היה מספרם המדויק של האנשים שהצליח ביעז בתחנת הרכבת ובמקומות איטוף אחרים בעיר. דבר אחד ברור: הוא הצליל את חייהם של כמה מאות אנשים. אחדים

מהם נתפסו אחר כך באקציות אחרות ונשלחו בכל זאת אל מותם.
רבים אחרים שרדו והעידו כי ברטולד ביעץ הוא ששחרר אותם
מידי הס"ס.

מוות בבלז'ץ

כל אותם יהודים שברטולד בייך לא הצליח לחלצם מידיהם האלימות של אנשי הס"ס הובלו בקרונוט הבהמות הסגורים אל מחנה ההשמדה הסמוך בלז'ץ. ככל הידוע לא שרד איש מן היהודים שהובאו לשם מדרוחובייך' ומבריסלב. ס"ס אוברשטורמפירר קורט גרטשטיין (Gerstein), שפעל להפייץ את המידע על השמדת היהודים במטרה להפסיקה, סייר ב-18 באוגוסט 1942 במחנה ההשמדה בלז'ץ. מהධווח שכתב אז בעקבות הביקור – דיווח שנשמר – אפשר להבין מה היה הגורל שציפפה לאנשים שהובאו לשם מדרוחובייך' ומבריסלב:

למחרת נסענו לבלויז'ץ. תחנת רכבת קטנה בעלת שתי מסילות לצד תל של חול צהוב מצפון לקו הרכבות לובליז'ץ לבוב. מדרום למקום, בקרבת הכביש הראשי, עומדים כמה בנייני משדרים הנושאים את הכתובת: "רשותות בלז'ץ של הוואפן ס"ס". גלוובוצניך הציג אותו בפני ס"ס האופטשטורמפירר אוברמאיר פירמסנס (Pirmasens), שהראה לי בעל כורחו את המתקנים. באותו יום לא היה אפשר לראות את המתים, אבל הריח בכל הסביבה, אפילו בכביש, היה כריך מגפה. ליד תחנת הרכבת הקטנה עמד צרייף גדול עם מלתחה ואשנב לחפצי עור; כמו כן היה חדר ובו כ-100 "כיסאות של ספרים". אחר כך היה מעבר פתוח

באורך 150 מטר, גדר תיל משני צדיו, ושלט עם הכתובת: "אל המרחצאות ומתקני האינלהציה". לפניו עמד בית, בית המרחץ, משמאל ומימין ערוגות ועיצים עם פרחי גראניט או פרחים אחרים. לאחר שעלינו מדרגות מספר ראיינו בצד שמאל וימין, בכל צד, שלושה חדרים שנראו כמוסכים, ארבעה על חמישה מטרים, והגובה 1.90 מטרים, ולחם דלתות עץ. על הגג היה מגן דוד עשוי נחושת. לפני המבנה הייתה כתובות: "מוסד הנקהולט" (Heckenholt). שוב לא ראייתי דבר באותו אחר הצהרים.

למחרת בבוקר הסבירו לי דקوت מס' לפני שבע: בעוד עשר דקוט TABOA הרכבת הראשונה. ואכן, בתוך כמה דקוט הגיעה הרכבת הראשונה מלובוב, ובה 45 קרוניות ובהם הפתחים הקטנים, המטוגנים, נראו ילדים צהובים ומספרדים, ואחריהם גברים ונשים. הרכבת נסנתה: 200 אוקראינים שאולצו לעשות עבודה זו פותחים את הדלתות ומוציאים אנשים במגלבים לצאת מן הקרונות. לאחר מכן נתנו הוראות נוספת ברמקול גדול: האנשים חייכים להתפשט בחוץ – ואחדים ליד הביתן – ולהסיר תותבות ומשקפיים. את הנעלים יש לקשור בחתיכת קטנה של חוט תפירה, שנתן יلد יהודי קטן בן ארבע. חפצי ערך וכיסף יש למסור באשנב בעבר "חפצי ערך", בלי שיינטנו בעבורם אישור או קבלת. אחר כך חייבות הנשים והנערות ללבת אל הספר, ושם מוציאים בתנועה אחת או שתיים את השער, הנעלם בשקים גדולים של תפוחי אדמה, "כדי לעשות מזה משהו מיוחד בצללות, למילוי וכדומה" – הסביר לי הס"ס מיווחד אונטרשפירר שבתקיך. לאחר מכן מתחילה התהלהכה. מימין ומשמאלי גדר תיל ובסוף שני טריסר אוקראינים ובידיהם רובים. הם קרבים, מובלמים בידי נערה צעירה בעלת

יופי בלתי רגיל. אני עצמי עומד עם האופטמן מן המשטרה, וירט (Wirth) שלו, לפניו תא המות. גברים, נשים, ילדים, תינוקות [נכדים] בעלי רגילים תותבות, כולם עירומיים, עירומיים לחלוtin, עוברים לידינו. בפינה עומדת איש ס"ס חזק האומר למסכנים האלה בקול מלטף: לא יקרה לכם מאומה. עלייכם רק לנשומם עמוק. זה מחזק את הריאות. נשימה זו הכרחית בגל המחלות המידבקות, זה חיטוי טובי על השאלה בדבר גורלם הוא מסביר להם: הגברים יצטרכו כموון לעבוד, לבנות כבישים ובתים. הנשים לא צריכות לעבוד, הן יכולות, אם ירצו, לעוזר במשק הבית או במטבח. אצל אחדים מן המסכנים האלה מנצנץ עוד פעם זיק קטן של תקווה, מספיק כדי להובילם בלי התנגדות לתא המות. הרוב יודעים, הריח מסגיר את גורלם. ואז הם מטפסים על המדרגה הקטנה ורואים את האמת. אמהות שותקות וילדים על חזותיהן, ילדים קטנים ועירומיים מכל הגילאים. הם מהססים אבל נכנסים לחדרי המות, רובם בלי מילה, נדחפים בידי הבאים מאחוריהם, מואצים במגלביהם של אנשי הס"ס. אישיה יהודיה כבת 40 שעינה להטוט צועקת כי דם ילדיה יהיה על ראשם של הרוצחים. האופטמן וירט עצמו מצליף במגלבו בפניה חמיש פעמים והוא נעלמת בתא הגז.⁷ אנשים רבים מתפללים, אחרים שואלים: "מי יגישי לנו את מי המתים?"

אני מתפלל אתכם, אני דוחק את עצמי לפינה וצועק בקהל אל האלוהים שלי ואל האלוהים שלהם. כמה הימי רוצה לлечת אתכם אל התאים, כמה הימי רוצה למותם. אז היו מוצאים בתאים שלהם קצין ס"ס במדים – העניין היה מוסבר ומטופל כתאונת נסוגם בלי להוثير עקבות. אבל

⁷ ארד, גוטמן ומרגליות (עורכים), השואה בתיעוד, עמ' 279-278.

בינתיים אסור לי, אני חייב לספר קודם מה שחוויותי פהו וירט אמר לי: "אין עשרה אנשים חיים שראו מה שראית אתה ועוד תראה". כל צוותי העזרה נוראים למוות בסוף. אני אחד האנשים המעטים שראו את כל המתקן, ובלא ספק היחיד שביקר, kaoib, אצל חבורת הרוצחים הזאת.

התאים מתמלאים. לדחוס – כך ציווה האופטמן וירט. האנשים עומדים זה על רגלי זה. 800-700 על 25 מטרים מרובעים, ב-45 מטרים מעוקבים! הס"ס דוחסים כמה שرك אפרובים. הדלתות נסגורות. ביןתיים מוחכים האחרים בחוץ, אפשר. תחת כיפת השמיים, עירומים. אומרם לי: "גם בחורף, בדיקת קרין" כן, אבל הם יכולים לחדות כך ולמות!" אני אומר. "כן, בדיק בשביל זה הם כאן, לא?" אומר לי איש ס"ס בעגנה הצפונית שלו. וכעת אני מבין מדוע קוראים לכל המתקן כולו מוסד הקנהולט. הקנהולט הוא נהג של רכב דיזל, טכני קטן, ובה בעת האיש שבנה את המתקן. גז הפליטה של הדיזל נועד להביא על האנשים את מותם. אבל הדיזל לא עורבי! האופטמן וירט מופיע. רואים שלא נעים לו שדווקא היום, כשהאני פה, זה צריך לקורות. כן, כן, אני רואה הכל! ואני ממתין. שעון העذر שלי תיעד הכל נאמנה. 50 דקות, 70 דקות – הדיזל לא נכנס לפועל! האנשים מוחכים בתאים. לשווה. שומעים אותם בוכים, מתיפחים, "כמו בבית הכנסת", אומר הפרופסור Pfannenstiel (Pfannenstiel), עינו צמודה לצוואר שבידת העצ. האופטמן וירט מצלייף בשוט הרכיבה שלו 13-12 פעמים בפניו של האוקראיני שצדך לסיבע בידי אונטרושפירר הקנהולט לדיזל. כעבור שעתיים ו-49 דקות – השעון תיעד הכל – נכנס הדיזל לפועל. עד אותו רגע האנשים בארכעת התאים חיים, ארבע פעמים 750 בני אדם ב-45 מטרים מעוקבים כפול 14 חולפות 25 דקות.אמין כן, רבים מותים כתע. רואים את זה מبعد

לצוהר שבעוודו מאיר אור החשמל לרגע את התא. כעבור
28 דקות רק מעטים עדין בחיים. לבסוף, כעבור 32 דקות,
כולם מתים!

יריות בבית המטבחים

בדצמבר 1942 הפסיקו את פעילות מתקני הגז במחנה ההשמדה בלוז'ץ ואנשי הס"ס החלו להעלים את עקבות הפשעים שנעשו שם. תאי הגזים והצרייפים נהרסו. בפיקוח הס"ס נצטווה קומנדו UBODה יהודי לפתח את קברי המונחים. שפכו בנזין על גוויות היהודים מדרוהובייך', מבורייסלב ומערים וכפרים רבים אחרים בגליציה, ושרפו אותן על סככות ענקיות שנבנו מפסי רכבת. עתה אפוא שב לא יכולו שאר התושבים היהודיים של דרווהובייך' ובורייסלב, שעדיין נאספו באקציות קטנות להשמדה, להישלח לבלויז'. הם נורו למוות מיד עם היתפסם בקרבת מקומות מגורייהם.

רבים מיהודי דרווהובייך' הוסעו לעיר ברוניצה ונרצחו שם. וכך הבהיר בעניין זה ס"ס אוברשרפирר, ורנר ס':

בדרווהובייך' התרחשה עוד הוצאה גדולה להורג. נורו בה למוות, על-פי הערכתי, יותר מ-100 יהודים, בהם גם נשים וילדים. ההוצאה להורג הזאת הייתה הריאונה שבאה ראייתי שגם ילדים נורו למוות. הקרבנות נצטוו לגשת אל הבור. ברגע שבו הגיעו לבור ירה בהם ה' מתחת למקלע. הוא היה שייך למשרד לבוב. אני יכול לומר אם ה' היהשמו האמתי או כינויו של הצלף. הוא נשאר חרות בזיכרוני כי חבש כסדת פלדה בהרג הזה. השליטה שלו מתחת למקלע הייתה יוצאת מן הכלל. הוא הצליח לשחרר בכל פעם שני

קליעים בלבד, אף-על-פי שהחתת מקלע היה מכוון לאש רציפה. לצדיו היו עוזר או שניים ובכל פעם שמחסנית התרוקנה הם הושיטו לו תחת מקלע אחר, טען. תפקיד היחידה שלי בהוצאה להורג זאת היה לטפל במחסומים. אני ישבתי בביתן קטן, קרוב למקום ההוצאה להורג. כאן נדרשו כל היהודים למסור לי תחילה את חפצי הערך ואת הכסף שהיו ברשותם.

אני עדין זוכר שאב אחד ועמו שני ילדים קטנים, בוכים, עברו על פני הביתן שלי בדרכם למקום החריגה. הילדים היו בלונדרנים. היה ברור לגברי ששוערם היה צבוע, הוא היה בלנד-לבן. אני משער שהוא יהודי צבע את שער ילדיו בצבע בהיר כל כך כי רצה לעורר את הרושם שהם ארדים, או גם משומם שרוצה להזכיר על קומנדו הירויים בכך שיגروم להם לחשוב שמדובר בארים. אשר לשיטת ההמתה של ה', הבחןתי גם שברגע שהיהודים הגיעו אל הבור הוא היה בועט בהם כדי שייפלו לבור ויוריה בהם בזמן נפילתם. בעת ההוצאה להורג ואחריה הייתה מפעם בפעם ליד הבור. שמעתי ילד צורח כשהסביר שככבר בכור.

היהודים שנותרו בבריסל הוסעו במשאיות לבית המטבחים, מרחק של ארבעה קילומטרים מן העיר, ונורו למוות לאחר סמור. וכן סיפר על כך איש השופ"ז, יוסף פ':

היהודים שנעו להוצאה להורג נלקחו בידי המחלקות הנזכרות לעיל אל הבורות מחוץ לבית המטבחים. שם פשטו מהם תחילה את בגדייהם והם נאלצו לשכב על הבطن. אחר כך הובילו הכוחות המבצעים קבוצות של 10 עד 15 אנשים אל הבור, ושם הועמדו, בשולי הבור ונורו בעורפה. המופקד על ענייני היהודים בדrhoהוביץ', איש ששמו ג', היה

עסוק בעצמו בירוי מתחת מקלע וכשהעוזר האוקראיני שלו לא טען את המחסנית שלו מהר מספיק, הוא העיר לו: "אם לא תזין את עצמך, אני אירה ואפיל גם אותך פנימה".

באקציה זאת חוסלו כ-1,000 יהודים. הטבח נמשך משעה שמנונה בبوكר בערך ועד הצהרים. אני זוכר שהזדמנות זו שתו שנאפס שהביאו אנשי הס"ס, והשותים היו אותם אנשים שהוציאו להורג את היהודים. כשהשתתימה הרגיטם של מרבית היהודים הטיל האופטמן ו' על המשטרה היהודית, שהייתה מורכבת מגברים אחדים, לכטוט את הגוויות באדמה, ודרש מהם לשכב בעצםם בבור בתום העבודה. גם הם נורו.

מי שגיסו להשתתף בטבח קיבלו בזודאי פקודה להשתתף באקציה, אך איש לא הכריח אותם להשתתף בירוי. לי, על כל פנים, היה רושם ברור, שהאופטמן ו' וגם מ' לא התקשו לבצע את הירוי, ואולי אפילו נהנו מכך.

אתה האקציה האחידנות של הס"ס בבריסל הוצאה אל הפועל בפברואר 1943. כשנודע ליהודי הרמן קמרמן במקום עבודתו בחברת הנפט הקרפטית על תחילת האקציה הזאת, מייד האיש לשוכן אל הגטו כי חרד מאד לאשתו ולשני ילדיהם שנשארו שם. קמרמן, שהיה מוגן בתג R שלו, הגיע לדירתו בלי שהשופ"ז והס"ס יטרידו אותו. לאחר שמצא את דירתו נטושה, הקיש קמרמן במקום מסויים על הרצפה, שמתחתיו היה בונקר קטן באדמה. אשתו ענתה לו מן המחביא הזה שאליו נמלטה היא ועוד תשעה אנשים. הוא שמע מפייה בזעוזע כי לא עלה בידה לקחת אותה למחבוא את בנים בן השנתיים מסוים שהיא חולה ולא חදל לבכות. אין ספק שככיו היה מסגיר את כל האחרים.

לקמרמן היה ברור שבנו כבר נלקח. הוא רץ מיד למקום האיסוף בקולונוע קולוסאום, שם היו תחילה רק צורדים מעטים, ומבعد

לדלת הכנסה הפתוחה ראה את בנו – ילד יחיד בין העצורים. השומרים דחו את בקשתו לשחרר את הילד, וחרשו לו רק להעביר עוגה לבנו. איש ס"ס הביא אותה לילד בתוך האולם.

כעבור יומיים – בימתיים עצרו גם את גיסתו של קמרמן והביאו אותה לאולם הקולנוע – החלו אנשי הס"ס להוביל משם את העצורים. קמרמן עקב אחרי המשאיות אל בית המטבחים של בריסל. מבעד לחלון של אחד המבנים ראה איך האנשים האומללים מצוירים לעלות על קרש המונח מעל בור ההריגה, קבוצה אחר קבוצה. כשירו בהם בתמי מקלע צנחו הלו הירוש לבור. בקבוצה הראשונה שהובלה להמתה זיהה קמרמן את גיסתו שהייתה אז בת 28. בזרועותיה היא נשאה את בנו הקטן.

שוטרים יהודים מן המשטרה היהודית, שנדרשו ללוות את השילוחים, הפיצו בעיר את הידיעה על מה שמתollow מאחרוי בית המטבחים של בריסל. גם ברטולד בייז שמע על כך. הפולני יאן יבורסקי (Jaworski) סייר – כמו רבים אחרים – על הצעוזע העמוק והיאוש שתקפו את ברטולד בייז כששמע על המתරחש בבית המטבחים. הוא תיאר את המנהל בייז כמו שנראה אוכד עצות, מרט את שערותיו והתנבא בקול רם שיום יבוא וכל העם הגרמני ישלם על חטאיו אלה.

המחנות לעבודת כפייה של הס"ס

לאחר אקציית ההשמדה הגדולה והקטנות שבאמצעותם היכו אנשי הס"ס באוכלוסייה היהודית של דרווהוביין' ובבוריסלב ללא הרף מאז נובמבר 1941, התרוקנו הגטאות בשתי הערים מיוושביהם כמעט לחלוטין. רק יהודים מעטים הצליחו לחמק מן האקציה ולהסתתר במחבאים חפורים באדמה שהכינו לעצם. הם היו בתנאים קשים ביותר, והיו על סף רעב. מלבדם נותרו בדרוהוביין' ובבוריסלב רק היהודים שהוחזקו במחנות עבודה.

מחנות העבודה העיקריים של היהודים בדרוהוביין' היו דוכובצ'רניה (Dachowczarnia), הירוקה (Hyrawka), והמחנה של חברת הנפט הקרפטית. במחנה דוכובצ'רניה, שנקרא גם Klinker-Werk (מפעל מלט) ו-Zement-Werk (מפעל קרמיקה), עבדו כ-600 יהודים בייצור לבנים וצינורות ניקוז. הם גרו בצריפים שהיו קודם של הוורמכת. המנהה הזדה פורק בקייז 1943 וירושביו נורו בידי הס"ס.

מחנה הירוקה, מחנה עבודה חקלאי, הוקם ביוזמתו של מאיר אברהרד הלמריך (Helmrich) ששירת בצבא הגרמני בדרוהוביין'. במחנה עבדו צעירים וצעירות יהודים בעיקר בחוות. הלמריך הציגן ביחסו האנושי ליהודים ועזר להם בכל דרך אפשרית כדי להצילם מהאקציה. באות הוקמה על פועלו זה של הלמריך הוענק לו התואר חסיד אומות העולם ביד ושם. בקייז 1943 פשטו

שוטרים אוקראינים על המחנה והוציאו ממנה את היהודים. רובם הוצאו להורג בידי הגרמנים.

במחנה של חברת הנפט, שכון במרכז העיר דרוהוביץ', התגוררו כ-1,000 יהודים, שעבדו בקבוצות עבודה נפרדות בבתי הזיקוק "גלאציה", "נפטא" ו"פולמין". המנהל היהודי של המחנה היה פרופסור באומגרטן ועל העובדים היהודים הופקד היהודי ששמו ויינטראוב. במתוך המחנה של החברה הנפט הקרפטית שכן גם קומנדו העבודה היהודי, שכונה "הסדרנות העירונית" ("Kommando der Arbeitsjude", Städtische Werkstätten), שביצעו מלאכות מכל מיני סוגים.

גם בכוריסלב היה מחנה של חברת הנפט הקרפטית ובו התגוררו כ-1,400 יהודים – אף כי העדויות בעניין המספרים אינן חד משמעיות. המחנה הזה שכן בקומפלקס של מבנים דמיוני קסראקטיניים, שהיה שייך בעבר לחברת Limanowa-Petroleum ברחוב מרץ'ניצה, ולכן כונה "מרץ'ניצה".

משער הכנסתה לכלי רכב אפשר היה לראות מימין, לאורך רחוב מרץ'ניצה, בניין ארוך בן כמה קומות, שבו היו מגורי הגברים, ליד המטבח והמזוזים. מול הבניין זה עמד עוד בניין שהיה מחובר אליו בקשר להולכי רגל מעל חצר גדולה. חדריו, שהיו בעבר מוסכים, שימשו כתעתחרה רחצה ופליטת כינים. מעלהם היו מגורי הנשים. מול שער הכנסתה היה עוד בניין ובו בתי מלאכה ומגוררי נשים. משמאלו לשער הכנסתה השתרע החצר, שהייתה צמודה לקומפלקס בניינים גדולים ובו חדרי מעצר, מקומות חניית האמבולנס, דלפק לחולקת תלושי מזון וכן עוד מגורי גברים. מעבר צר הפריד ביןו ובין מחראה בנזיה מעץ. המעבר הצר בין הבניין למחראה הוביל לשלווה בתים קטנים שאכלסו, ביחד מוחאים מקצועיים מן השורה הראשונה, כימאים ומהנדסים, ובנוי משפחותיהם. מקום זה שהקמתו וארגון נזקף לזכותו של ברטולד ביאן, כונה בפי יושבי המחנה "הבית הלבן".

لامחנה העבודה מרץ'ניצה של חברת הנפט הקרפטית השתייך

גם קומנדו העבודה היהודי שכונה "המיניל העירוני" ("Stadtverwaltung"). כ-100 איש העסקו בו והם התגוררו בבית גדול, שכן הרחק מחוץ למתחם המנהה, וכונה "יד חרוצים". בשטח מנהה העבודה מרציניצה התגורר גם קומנדו עבודה יהודי, "מנסרה" ("Sägewerk") שמו, והוא לא היה שייך לחברת הנפט הקרפטית. היו בו 100-200 איש מהם הושעו מדי יום על שתי המנסרות I ו-II, שהכר גרמני אחד, ל肯ר שמו. גם لكنר נמנה עם הגרמנים המעטים בבוריסלב שעשו כמייטב יכולתם להקל על מר גורלם של היהודים. בבוריסלב היה גם בית חרושת לארגזים, Taphron, בהנהלתו של הגרמני מאיר. עשרה היהודים שעבדו בו בתגורה אף הם במחנה הראשי מרציניצה.

מאז סוף אוקטובר 1942 היה מחנה מרציניצה, שנקרא גם "מחנה היהודי בוריסלב של חברת הנפט הקרפטית", מוקף בגדר. יושביו היו נתונים למנ' אותו הזמן לפיקוח חמיר של הס"ס, שנעוזר למטרה זו באנשי מיליציה אוקראינים ובמנונים יהודים. כתוצאה לכך איבדה הנהלת חברת הנפט הקרפטית את ההשפעה היישירה שהיא具ела לה על קביעת תנאי החיים של העובדים היהודים.

איך הגיעו הדברים לידי כך?

השמדתה של האוכלוסייה היהודית של דרוhowbiz' ובוריסלב, שנמשכה בהתחמלה באקציות קטנות לאחר האקציות הגדולות של אוגוסט עד נובמבר 1942, לא פסחה על עובדים יהודים מקטועיים רבים שהועסקו בחברת הנפט הקרפטית. עובדים אלה עדיין יכולו לעזוב במועדים מסוימים את מחנות העבודה של החברות, שעדיין לא היו נתונים לפיקוח. אבל מחוץ למחנה הם היו חשופים כל הזמן לסכנה שייתפסו בידי אנשי הס"ס ויישלחו אל מותם. במאציהם הבלתי נלאים להוציא אל הפועל במלואו את הפתرون הסופי של שאלת היהודים, התעלמו אנשי הס"ס בדרך כלל מן האינטרסים של חברת הנפט הקרפטית. הם גירשו בשילוחים גם יהודים שאפשר היה לזהותם על-פי התגים שעל בגדיהם, כמו סרטוי הזורע של

עובדיה תעשיית החימוש או בתי הזיקוק. על-פי רוב לא הניחו אנשי הס"ס לאיש לעצור בעדט בכוואם לגרש את היהודים שתחטו, גם כשהאלה יכלו להוכיח בעזרת תעוזות העבודה שלהם שהם אנשי מקצוע חשובים (בין השאר, כימאים וمهندסים). העובדים המקצועיים היהודיים במפעלים החשובים למלחמה הילכו, אפוא והתמעטו, ועד מהרה גרם הדבר לשיבושים קשים בהפקת הנפט ועיבודו גם בחברת הנפט הקרפטית. לכן פנה המנהל הכללי של חברת הנפט הקרפטית לבוב אל הפרופסור קרואוך, הממונה המוחדר לייצור הכימי, ב"תכנית ארבע השנים" בברלין. בתגובה פנה מיד הפרופסור קרואוך – שלאחר המלחמה היה נאשם ראשי במשפט IG-Farben – במכותב להימלר.

במכותב זהה הפנה הפרופסור קרואוך את תשומת הלב לחיוניותם של העובדים היהודיים המקצועיים לתחשיית הנפט בדורוהוביין' ובבורייסלב, החשובה מאד למלחמה. הציגו הווילך וגובר של מאגר העבודה הזה يولיך – כך כתוב – לשיבושים קשים ריביא לירידה ניכרת בייצור המוצרים הנחוצים לניהול המלחמה (בנזין, נפט, שמנן סיכה). קרואוך דרש מהימלר להבטיח מיד, באמצעות פקודה מתאימה, את השארותם של 1,963 עובדים יהודים מקצועיים בדורוהוביין' ובבורייסלב. כמו כן הוא דרש לשגר קצין ס"ס שיישמש בתפקיד מפקד מחנה העבודה, ויצג את האינטראיסים של החברה הנפט הקרפטית בפגעים עם מושדי הס"ד המקומיים.

הימלר נענה מיד לבקשתו והוציא פקודה מתאימה, וזו הועברה באמצעות המפקד העליון של הס"ס ושל המשטרה בקרקוב, קריגר (Krüger), אל מפקד הס"ס והמשטרה במחוז גליציה, פריץ קצמן. אחרי שהוג המכט התערב בעניין, באמצעות המפקד של קומנדו ההימוש בלבוב, הוציא קצמן ב-23 באוקטובר 1942 צו המסדר את עניין העובדים היהודיים במחוז גליציה. הנהלות המפעלים נדרשו לשכן את העובדים היהודיים החיוניים בבלוקים סגורים של מגורים. עובדי הכפיה האלה היו כפופים למפקד הס"ס והמשטרה

במחוז גליציה או, ליתר דיוק, למשרדים המקומיים של הס"ס היהו כפופים לו. גם אספקת הבגדים והמזון לעובדים היהודיים הוסדרה. נקבע כי למן 1 בנובמבר 1942 לא יקבלו עוד העובדים היהודיים שכר בכיסף. מנהלי המפעלים נדרשו מעתה למסור בכל יום למפקד הס"ס ומשטרת גליציה לבבוב סכום של חמישה ולוטי לעובד יהודי וארבעה ולוטי לעובדת יהודיה. ביקורת החשבנות הייתה נתונה בידי פיקוד הס"ס ומהשטרה. החברות היו צריכות להפקיד את הסכומים לבבוב בחשבונן מיוחד של מפקד הס"ס ומהשטרה בעיר. אישורי קופת על הסכומים שהופקדו יושמו העתקים חודשיים של רשות המשכורות היומיות, והם נשלחו למנהל של הס"ס ומהשטרה לבבוב.

על-פי הפקודת הזאת הוקפו מעתה גם מחנות העבודה של חברת הנפט הקרפטיית בדורוהוביין' ובבוריסלב בגדרות, ויושביהם היו נתונים לפיקוח של הס"ס ואנשי המיליציה האוקראינית. למפקד שני המחנות לעבודת כפייה מונה ס"ס אונטרשטורטמאיר פרידריך הילדברנד ואלק אייזנסטיין היה הממונה היהודי במחנה. גם תנאי החיים במחנות העבודה הורעו מאז נמסר הפיקוח עליהם לידי הס"ס. יושבי המחנה היהודיים נאלצו להתייצב בכל בוקר בשעה שש למסדר. מיד אחר כך יצאו אנשי קומנדו העבודה – מלאוים תמיד באנשי מיליציה אוקראינים – למקומות עבודתם. הילדים נשארו במחנה במשך היום ונצטו לעשרות עבודות ניקיון. רק אותם עובדי כפייה שהזוקנו באישורי מעבר מוחדים היו יכולים לצאת מתחם המחנה בלי ליווי Ari. יציאות מסווג זה חשפו את היהודים האלה לשירותם לבו של כל גרמני שהוא, שפגשו בו בעיר. לא אחת עינו הבחרורים הצעירים של מחלקה הפרשיות של הס"ס בבוריסלב את היהודים; הם שפכו עליהם מים בחורף הקשה של גליציה ואילצו אותם לעמוד בלי נוע עד שהמים קפאו והיו לקרה.

לאróוחת בוקר קיבלו העובדים היהודיים תחליף קפה ופרוסת

לחם ותו לא. בצהרים קיבלו ליטר מוק דليل. הס"ס הוא שקבע
אילו מנות מזון יקבלו. להנלה של חברת הנפט הקרופטית שב לא
יהיה מה לומר בעניין. ברטולד בייז, שמשרדו שכן בבית ההנלה
הראשית של החברה, מרחק של כמה קילומטרים מחנה היהודים
בווירטלב, היה טרוד מאד במשימות הנהיול השונות שהוטלו על
כתפיו, ובא רק לעיתים רחוקות, בנסיבות יוצאות מן הכלל בלבד,
למתחם המהנה. בכלל זאת הוא קיבל דיווח שוטף על המתරחש
במחנה מושבי יהודים שהועסקו במשרדו.

סלקציות

לייהודים המעתים שנותרו בדרכוביץ' ובכוריסלב לאחר אקצ'יות הפינוי הגדולות של הס"ס בסוף שנת 1942 לא נותר אלא לשאוף להגיע למוחנות העבודה בשתי ערים אלה. העובדים במוחנות האלה, נauseו חיווניים מאוד ל תעשיית הנפט החשובה כל כך למלחמה, והצורך בהם העניק להם מידת מסרימת של הגנה. מוחוץ למוחנות הושיבו אנשי הס"ס דרך קבוע לעשרות אקצ'יות כדי להשמיד את אחרוני היהודים של דרכוביץ' ובוריסלב. בתנאים האלה לא הייתה להם ברירה: גברים, נשים וילדים ניסו להגיע באופן לא חוקי למוחנות העבודה של הערים האלה ולמצוא מסתור אצל קרוביהם שעבדו שם. אכן עוד יכולו אותם אנשים, שאנשי הס"ס איימו עליהם כך, ללכט? בריחה להונגריה אגב גניתת הגבול הסמוך הייתה חסרת סיכוי למי שלא היו בידיהם מסמכים אריים; בყורות הדריכים התכוופות מנעו זאת. אבל גם יהודים שהצליחו להגיע להונגריה הסתכוו בכך שרשויות הונגריה יחויזרו אותם למקום שמנו באוג. גם סיכוי ההישרדות של מי שבחרו אל העירות בסביבת בוריסלב לא היו גדולים. כאן הם היו חשופים לא רק לסכנה שמא יגלו אותם פטroleים גרמניים ויירו בהם למוות, אלא גם המפגש עם אוקראינים או פרטיזנים פולנים – שלא אחת היו אנטישמים קיצוניים – יכול להיות מסוכן לא פחות, שלא לדבר על הקושי העצום להציג מזון ולהתגונן מפני הקור, השלג והגשם בפרק זמן ממושך של שהייה ביערות.

לעומת זאת, לא היה קשה במיוחד לחדר למחנות העבודה, שלא היו מאובטחים די הצורך. הorzם הזה של יהודים לא-חווקים, בהם נשים וילדים רבים מאוד, לא נסתור מעיניהם של אנשי הס"ס שפיקחו על מחנות העבודה של דרווחובייך' ובוריסלב מזמן אוקטובר 1942. בעיני אנשי הס"ס, שrank בלחץ הנהלה של חברות הנפט הקרפטית היו מוכנים לאשר את שהייתם של נשים וילדים מעטים מאוד של עובדים מקצועיים יהודים מצטיינים במיוחד במחנה, הייתה נוכחותם של הגברים, הנשים והילדים הלא-חווקים הרבים שהצליחו לחדר למחנה, בלתי נסבלת. מן הטעם הזה עשו אנשי הס"ס בשנת 1943 כמה אקציות גדולות וקטנות במחנות העבודה בדרוחובייך' ובוריסלב, ובחוץ בחרו בעיקר את הגברים, הנשים והילדים הלא-חווקים, אבל גם את היהודים שכשור העבודה שלהם נפגע. לא היה קשה לוחות את אלה, שכן מן הרשימות היומיות של מקבלי השכר שהכינו הנהלות המפעלים אפשר היה לדעת מי מושבי המחנה אכן מועסק.

אחת הצלקיות החוזרות ונשנות האלה, שנעשו במרוח כי זמן לא כבושים, התרחשה ב-15 בפברואר 1943 במחנה לעבודות כפייה של חברת הנפט הילדרנד במקום כדי למסור כמה תגי R ליהודים, מפקד המחנה הילדרנד בלילה קודם לכן רקן בא שלפוחות בינוינו נועד להיות מוגנים מפני השמדה הייתה שעבדו בתעשיית החימוש. בהזמנתו זו גילה הילדרנד שהיהודים רבים מצאו מקלט בלי רשות בקומנדו העבודה המינהל העירוני ומנסרה. הוא הודיע למונה עליו קצמן, וזה הורה מיד "לפנות" (כלומר, לרצוח) את היהודים הלא-חווקים האלה.

ב-15 בפברואר 1943 בחרו אפוא אנשי הסיפ"ו והמליציה האוקראינית 300 יהודים, בהם כמה ילדים, וככלאו אותם בקורסוקולוסאום בבוריסלב. הם הוחזקו שם יומיים בלי מים ואוכל ולאחר מכן הועלו על משאיות שהיו עתידות להובילם להוצאה להורג בכרי דשא מאחורי בית המטבחים של בוריסלב.

עם היהודים שנבחרו להישלח למאות היותה גם היהודיה לאה (לורקה) אלטברג, שעסכה עד אז בעבודות ניקיון במשרדים של ברטולד בייז. ביעץ הכיר את הגברת אלטברג. כשהשכלו כוחותיה של האישה, שסבלה מחת תזונה, והיא לא הייתה מסוגלת עוד לבצע אורה סדר את העבודה הקשה שהוטלה עליה, הרשה בייז לבעה לעוזר לה. כשנודע לבייז מנהל העבודה רוזנברג שהגברת אלטברג עתידה להישלח למותה, הוא נסע במכוניתו לקולנוע קולוסאום, אבל בכואו לשם התברר לו שהמשאorias המשיעות את האנשים שנעודו להשמדה כבר יצאו אל בית המטבחים. בייז נסע מיד אחרי המשαιות ועצר את המשאית במרחק קצר לפני בית המטבחים. הוא הצהיר שהגברת אלטברג משמשת בתפקיד מזכירתו ודרש מאנשי הס"ס לשחרר אותה. כשהללו דרשו ממנה מסמכים המאשרים את טענתו, אמר להם ביעץ כי אישורי העבודה שלה נמצאים במשרדו.

אנשי הס"ס הסתפקו בכך וביעץ קיבל רשות להחזיר את הגברת אלטברג. הוא הלק בעצמו למשאית, לעוזר להאה אלטברג לרדת מן הרכב, אבל לא היה ביכולתו לעשות דבר להציל את אמה, את אחותה ואת ילדי אחותה. הם נורו למות כעbor רגעים אחדים מאחוריו בית המטבחים יחד על כל האנשים האחרים.

באותה אקציה הצליח בייז לשחרר מבית הקולנוע קולוסאום את היהודיה מינה הורובייך ואת דוניו שפירא בן התשע, שהגברת הורובייך זיהתה אותו כבנה באזני הס"ס. באותו הזדמנות הצליח בייז להציל גם את היהודיות בירנបאום וכוכבן ולהחזירן למחנה מרצ'ניצה.

אנשי הס"ס עשו כמה וכמה סלקיים גם בבנייני הנהלה של חברת הנפט הקרפטית. על כך סיירה היהודיה בלה המרמן, שהייתה אז בת 28, את הדברים האלה:

מאז 1942 עבדתי כמנהל חשבונות אצל ברטולד בייז.

באולם שבו ישתי עבדה גם מנהלת חשבונות אחרת, אשכנזי שמה. זה קרה בקיץ 1942, מישחו במדים גרמניים נכנס בזמן העבודה לאולם ועכבר מעמדת עבודה לעמדת עבודה. לבסוף הצביע על הגברת אשכנזי, שהייתה בעלת פנים מכוערים למדי. הגברת אשכנזי נצטוותה ללקת אחרי האיש במדים. היא לא חזרה למשרד. אחר כך שמעתי שנורתה למות כתוצאה בית המטבחים.

אותו עצמי הצל בყץ פעים מפינוי. כבר היתי בקבוצה של מי שנעודו להישלח, כשמזיכרה אחת הסבה את תשומת לבו של בყץ לכך שאני עומדת להיות מפונה. הודות להתחverbתו האישית של בყץ הוחזרתי כל פעם חזרה למקום העבודה שלי.

סלקציה גדולה יותר נעשתה ב-12 ביוני 1943 במחנה לעבודת כפייה של חברת הנפט הקרופטית בדרוהובייך. למחנה זהה היה שיק, כאמור, גם קומנדו העבודה הסדנאות העירוניות שבו עבדו בעלי מלאכה יהודים (סנדרלים, נגרים וכו'). במנזרה ובמתפרה של קומנדו העבודה הזה עבדו בעיקר נשים ונערות. ביוני 1943 קבע, המפקד העליון של הס"ס והמשטרה בלובוב, קצמן שקומנדו העבודה "מגזרה ומטרפה" אינו חשוב למאיצ' המלחמה והורה לפזרו ולהשל את הנשים והנערות היהודיות המועסקות בו.

ב-12 ביוני 1943 נבחרו במסדר שזימן מפקד המחנה, ס"ס אונטראטורפירר הילדרנד, כ-150 נערות ונשים. נערה אחת, שידעה היטב – כמו כל השאר – מה צפוי לה, החלה לבכות, והילדרנד אמר לה: "את חלשה מדי לעבודה. אני נותן לך עבודה קלה יותר בקומנדו השמיים".

את הנשים והנערות שנבחרו לחיסול נעלטו תחילה במרתף של קומפלקס הבניינים במחנה. שם הן הושטו במשאית בקבוצות אל יער ברוניצה, נורו ונקרו בקרים המוניים. כשיצא הד"ר מאוריציוס

דורנשטיראוך (Dornstrauch) – לימים מנהל חשבונות בחברת הנפט הקרופטית – באוטו הבוקר עם קומנדו העבודה שלו מגרש המסדרים, עוד הספיק לראות 20-25 נערות צערות שנצמדו נואשות אל سورגי החלון של המרתף. בהן ראה הד"ר דורנשטיראוך גם את גיסתו.

באוטו היום החלו אנשי הס"ס להוציא להשמדה גם ילדים מהמחנות לעבודת כפיה בדרכוביץ'.

אנשי הס"ס קבעו מסדרים בשעה 5:30 גם במחנה של חברת הנפט הקרופטית וגם במחנה של מפעלי קרמיקה. מפקד המחנה הילדברנד בא מלכוב במיוחד לשני המסדרים האלה – בידו האחת אקדח ובאחרת שוט פרשים – והתייצב לפני הטורים המסדרים. הילדים היהודים, שהיו בני 8-12, עמדו במסדרים האלה תמיד באגף מיוחד, וכך היה גם באותו הבוקר. במחנה של מפעלי קרמיקה הצבע הילדברנד על קבוצת הילדים ופקד להובלים משם. למורות גilm הצעיר ידעו הילדים מה פירוש הדבר. הסצנות שהתחוללו שם היו מזעזעות.

עובדת הכפייה הולצמן ראתה איך ניתקה ממוקמה אנטיה אייזנפוס הקטנה, שאמה נורתה למוות עוד קודם לכך, רצח אל קבוצת הגברים שעמדה על מגرش המסדרים ונצמדה אל אביה. אנשי ס"ס קרעו אותה מעליו. הילדה נתנה אז את המעליל שלה לאביה הבוכה ואמרה: "קח את המעליל, אתה יכול להחליף אותו בלחם. אני הרי הולכת לאימה שלי".

סצנות שוכרות לב מסוג זה התרחשו גם על מגرش המסדרים של חברת הנפט הקרופטית. מריווס דורנשטיראוך – שהיה באוטה העת רק בן ארבע, ושהבו נאלץ לצאת זמן קצר לאחר המסדר עם קומנדו העבודה שלו לבית הזיקוק פולמין, נבחר אף הוא להישלח להשמדה עם ילדים אחרים.amoto ניסתה לשווא להחזיק את הילד בקבוצה של נשים עובדות. משלא עלה הדבר בידה, הctrפה עם הילד לקבוצה שנועדה לחיסול ותלקה עם בנה הקטן את גורלו.

ויללהם קָרֵל, שנמנה עם עובדי הכפייה שעמדו במאגרש המסדרים, ראה כיצד פנה מפקד המנהה הילדברנד אל אשתו של טכני יהודי אחד, שעמדה שם עם שני ילדיה. הילדברנד העמיד אותה בפני האפשרות לבחור באחד משני ילדיה. היא חוכל להחזיק בילד שבו תבחר. בוכייה בחרה האם, שנאלצתה לעמוד ב מבחן כה קשה, באחד משני ילדיה. את الآخر קראו מעלה אנשי הס"ס.

12 ילדים יתומים במחנה של חברת הנפט הקרפטית לא התיצבו למסדר כי ידעו מה מצפה להם בו. הם הסתתרו. ס"ס אונטרושטראפירר הילדברנד פקד לחפש אותם, והדבר עורר קשיים מסוים שהיו במחנה אзорים שלא היו נתוני לפיקוח. הילדברנד צעק על אנשי הס"ס והמשטרה לנגד עיניהם של עובדי הכפייה הניצבים במסדר מסוים שהיפOSH הילדים ותפיסתם נמשכו זמן רב מדי לטעמו. בסופו של דבר נתפסו כל 12 היתומים והובאו למגרש המסדרים. מזל רב יותר היה למנפרד, בנו הקטן של מהנדס המעבדה הד"ר יוסף ברגמן. אותו לא הצליחו למצוא בעת המסדר.

במהלך אותו הבוקר של 12 ביוני 1943 הובילו הילדים במשאיות אל יער ברוניצה ושם ירו בהם למוות וקבעו אותם בקברי המונינים. כשהשב לעת ערב הד"ר מאורייצ'וס דורנשטיראוך – אביו של מריאס דורנשטיראוך, שהוביל אל מותו באותו היום – אל המנהה של חברת הנפט הקרפטית, הוא גילה את דבר אבדן אשתו ובנו. ס"ס אונטרושפירר מ' – אדם ברוטלי מאוד בדרך כלל – שבנו הקטן של הד"ר דורנשטיראוך נגע לבבו, הביע באוזני הד"ר דורנשטיראוך צער על שלא היה במחנה בעת האקציה. הוא היה דואג – אמר – שיחוסו על הגברת דורנשטיראוך ועל בנה.

סלקציות קטנות יותר נעשו בקרב העובדים היהודיים של חברת הנפט הקרפטית לא רק מטעם של אנשי הס"ס, אלא גם ביזמתו של אחד ממנהליו החברה בדרוהוביין. היהודייה גניה שטוק, שהצליחה להימלט מן המנהה של חברת הנפט הקרפטית

בדrhoהוביץ' באפריל 1944, זוכרת סלקציה אחת שכזאת שהתרחשה בקייז 1943. וכן סיפרה גניה:

באו בבוקר לעבודה תחת הפיקוח של המלוויים שלנו. כ-200 מטרים מן הכנסה לבית הזיקוק נפטא הקיפו בהתאם גרמנים במדים את קבוצת העובדים, וביהם גם אני. הם חשבו קסדות. הובילו אותנו אל בית הזיקוק נפטא. במקום זה רأיתי את הגרמני ק' (מנהל מסחרי בבתי הזיקוק גליציה ונפטא של חברת הנפט הקרפטית) ואת ר' (משגיח בביית הזיקוק גליציה) המוכרים לי. ק' ניהל בו במקום סלקציה. הפרידו את האנשים שהייתה להם האות R. גם לי הייתה למזרן האות R. ק' צירף לקבוצה של מי שלא הייתה להם האות R כמה אנשים שכן הייתה להם האות הוז והוריד מעלייהם את האות. אני זכרת שהואלקח את האות R משפחחה אחת שהיינו בה שלושה אנשים. לקחו אז גם את לבוב אַפְּ-על-פי שהייתה לו האות R. אותנו, בני המזרן עם האות R, הובילו לעבודה. את האחרים לקחו להוצאה להורג בעיר ברונוניצה. בעת הסלקציה שתיארתי ברח עופד, נגר בשם ליטמן, שלא היה לו האות R, דרך בית הזיקוק נפטא. הגרמני ר', שכבר הזכרתי אותו, ראה זאת. הוא רדף אחרי ליטמן. שמעתי יריה וכשחזרתי לבית הזיקוק גליציה – בשעה הייתה בדרכי יחד עם הקבוצה שכבר עברה את הסלקציה – רأיתי את גופתו של ליטמן. אני יודעת שאפירלו הגרמנים שעבדו בטכנאים בגליציה ולא השתתפו בסלקציה, החרימו אחר כך את ר', משום שכמי שאינו שייך לגסטפו, לא היה עליו לבצע שום "עבודה מילוכלת"; זה היה תפקידו של הגסטפו.

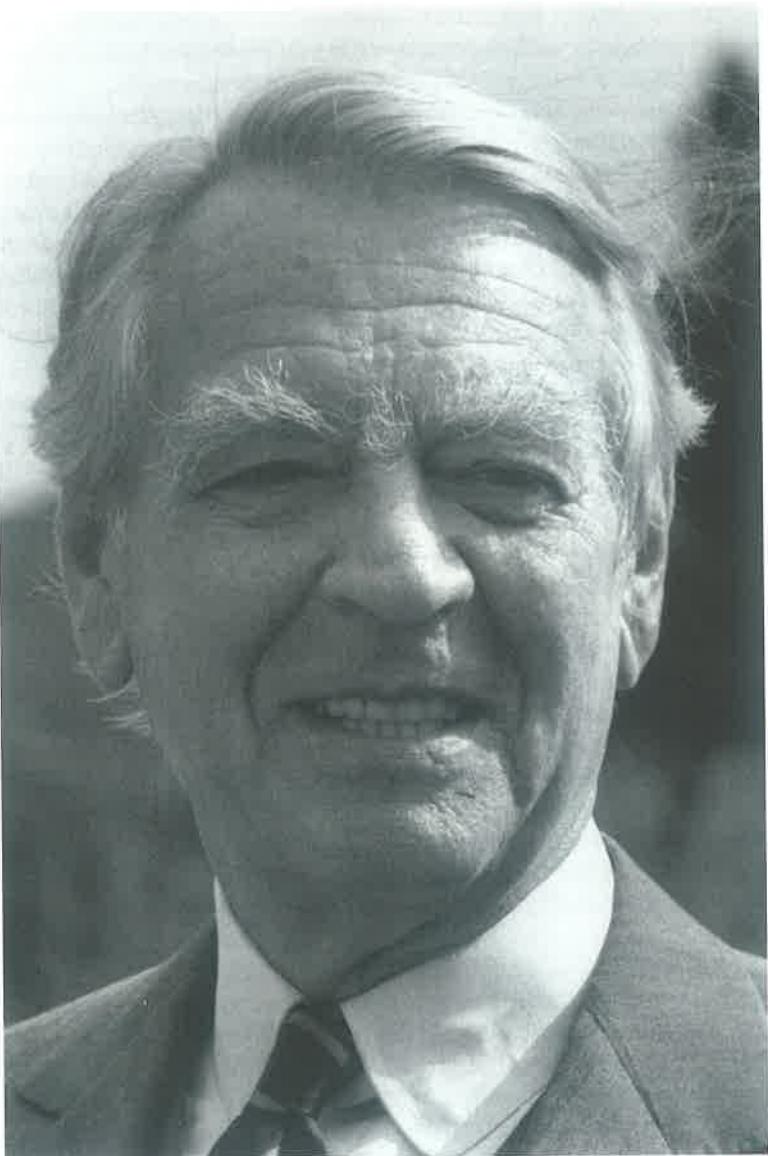
גם היהודייה קרולינה שנפף (Schnepf), שנלקחה ב-13 באפריל 1944 מן המחנה של חברת הנפט הקרפטית בדרוהוביץ' למחנה

פלשוב (Płaszów), נשלחה אחר כך למחנה אושוויז'ן ושרדה בו, ראתה את המנהל ק' בפועל. הוא היה הייפוּן הגמור של המנהל ביעז. וכן ספרה קרולינה:

ק' לבש בדרך כלל בגדים אזרחיים. בעת האקציה הוא לבש מדי מפלגה עם צלב קרס על הזרוע. מ-1943 ועד שנשלחו לפלשוב התבכשו בבית הזיקוק נפטא כמה סלקציות. אני עדין זוכרת במדוייק איך התנהלו האקציות האלה. כל היהודים שעבדו בבית הזיקוק נפטא עמדו בחצר. כאן בחר ק' אישית את האנשים שנעוועדו להשמדה. כולם ידעו שהאנשים האלה עומדים להיראות בעיר ברוניצה. הבוס שלו בניהול החשבונות, הגרמני ר', הציג על האנשים האלה גם השוטרים היהודים שנאלצו ללוות את האנשים האלה ליער, להיראות, ידעו על כך. אף אחד מן האומללים לא שב. כך נלקחה גם אחותי סלה טיכמן. בכמה מן האקציות הוקראו השמות מרשימה שהחזיק ק' בידיו. ק' בחר בעיקר את הזקנים והחולמים ואת מי שעבדו בעבודות השוכות פחות שוגם לא-יהודים היו יכולים לבצע אותן. אחר כך נבחרו גם אנשים צעירים יותר שהועסקו בעבודות חשובה פחות, כמו עבודות בנינים של בית הזיקוק נפטא.

באקציות האלה נכחו במקום, מלבד ק', גם גרמנים אחרים במדים. אני ראייתי, עם זאת, שהפעיל ביניהם היה ק'. אני זוכרת שבמהלך סלקציה בקייז'ן 1943 עמדו היהודים בשטח בית הזיקוק נפטא בשורות וק' קרא בשמות האנשים שבחדר. פתאום החלו היהודים שנבחרו לברוח. ק' ואחרים רדפו אחריהם ותפסו אותם. כשהרשוו לנו, "בני המזול", לחזור למשרד, ראיתי ש'ק' נכנס למשרד שלנו ושאל את ר' אם הוא לא מסתיר מישחו ש"לא עובד". כל אחד מהיהודים שעבד בחדר נדרש להראות לק' את האות R שלו.

המנהל ק' הועס בחברת הנפט הקרופטית בעמדת ניהול בגיןוית, מקבלת לעמדת ניהול של ברטולד ביין, שהיה צער ממו בכמה שנים. גם בדרך זו אפשר היה לנצל באותוثن שנים את הסמכויות שהיו למנהל מסחרי בתעשיית הנפט.

ברטולד ביז

ברטולד ואלוזה בייך עם בתם ברברה בבריסל, 1942.
צילום: הצלם היהודי הולצמן

המגדלים לקידוח נפט בבריסל

האות R – סימן של עובד תעשיית החימוש

Nummer des Ausweises oder Dienstausweis-Nr.	Bemerkung an:
1. Betriebsauftrag-Nr. 66 1941	
"R - Kleider angelebt Karpathen Aktiengesellschaft Kleiderfabrik RAFFINERIE DROHOBYCZ SÜD"	

Der Kommandeur
 DER SICHERHEITSPOLIZEI UND DES SD
 IM DISTRIKT GALIZIEN
 AUSSENDIENSTSTELLE DROHOBYCZ
 Dienststelle für Arbeitseinsatz der Juden

Ausweis für Arbeitsjuden Nr. [redacted]

der Juden-D. B. P. - B. P. - J. A. /
 geb. [redacted] Beruf [redacted] Berufsgruppe [redacted]

Wehramt [redacted] Deportations [redacted]

-Bir. Nr. [redacted]

ist in unserer genannten Beiträge gültig.

Er ist berechtigt die Armbinde für Arbeitsjuden zu tragen.
 Dieser Ausweis hat nur Gültigkeit wenn er auf Seite 6
 jeweils für den laufenden Monat mit dem Sichtvermerk der
 Sicherheitspolizei versehen ist.

תעודת עובד יהודי

QUI SAUVE UNE VIE SAUVE L'UNIVERS ENTIER

העודה כבוד ATTESTATION

Le présent Diplôme atteste qu'en
sa séance du 6 Novembre 1975
au nom de la Commission des Justes
à l'Institut Commémoratif des
Martyrs et des Héros Yad Vashem
Shlomo Rothchild a déclaré, sur foi de témoignages
recueillis par elle, de rendre
homage à

ברטולד ביטץ

qui au péril de sa vie a
sauvé des Juifs pendant
l'époque d'extermination,
de lui décerner la
Medaille des Justes
et l'autoriser à planter
un arbre en son nom
dans l'Allée des Justes
sur le Mont du Souvenir
à Jérusalem.

Fait à Jérusalem, Israël,
le 1er Janvier 1976

בגדי
Dr. M. Rofen

בנימין רופין, מנהל מכון יד ושם
FOR THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR THE RESEARCH OF THE HOLOCAUST

תעודת חסיד אומות העולם שקיבל ברטולד ביטץ מיד ושם
UNE VIE SAUVE L'UNIVERS TOUT ENTIER

"אבי היהודים"

"אבי היהודים" – כך כינו את המנהל הצעיר ברטולד ביעץ גברים ונשים יהודים רבים במהלך העבודה בבוריסלב, שקיו לשרוד בטרור היום יומי של הס"ס. איך זכה האיש הצעיר בן ה-28, שהיה צעיר בהרבה מרוב בני חסותו, בכינוי זהה?

ברטולד ביעץ לא הסתפק בהזאתם של יהודים רבים מן הקבוצה שהיו עתידיים להובילם אל קצם. הוא גם השתדל לשכנן את האנשים שהצליח כדי שייהיו מוגנים ככל האפשר מפני אקציות של הס"ס. לשם כך הקים, יחד עם רדקה (Radecke), המנהל הטכני של הפיקוח המנהלי של בוריסלב, את מה שכונה "הבית הלבן". בבית זה שיכן ביעץ עובדים מקצועיים יהודים שעבדו בתעשיית הנפט ואת נשייהם וילדייהם. בעת ביקורת של הסיפ"ז שב ביעץ וטען שככל האנשים שנרו בבית הזה היו מומחים חיווניים של חברת הנפט הקרופטית. למעשה, אחדים מן הגברים והנשים שהתגוררו שם היו מחוסרי כל הכשרה טכנית או שעשו עבודות של משק בית ותו לא.

בייעץ דאג גם שבני חסותו יקבלו מצרci מזון נוספים. בעזרתו הפולני מורסקי, שלאחר המלחמה נתמנה למנהל של מאפיית לחם בשטין, הקים ביעץ מאפייה מיוחדת ששיפקה, בסתר, לחם ליושבי הממחנה היהודי. עם זאת, הוא לא התעלם גם מצוקתה של האוכלוסייה הפולנית של בוריסלב ודרוhowoיבז', שבסכלה אף היא מאודמן הייתה מכובשת הגרמנית. במכותב שכתב בינוואר

ב-1947 ציין הפולני יאן יבורסקי כי ביעץ סיפק לבית היתומים הפולני בדורותobic'ן לחם בחינם. מכתב התודעה המרגש שכותב יבורסקי לביץ מסתים בפתחם הפולני: "הר אף פעם אינו פוגש הר, אבל אנשים תמיד מוצאים את הדרך זה להזה".

כמעט כמו מנת הלוחם היומית הייתה השובח לכלואי מחנה העבודה הווודאות שיש מישחו בקרבת מקום השותף להם במצבתם ושאליו הם יכולים לפנות בצר להם. ניצולים רבים סייפו כי בשעות הייאוש שלהם הפיח בהם ביץ תמיד אומץ וחזה קין מהיר לשבוטיהם. האנשים המושפלים האלה שאפו עידוד גם מדבריו של ביץ ששב ואמר להם כי הוא, כגרמני, מתביש בפשעים של בני ארצו. אמיל ויקסל נזכר בדוגמה טיפוסית:

בתקופת הכיבוש עבדתי כמתרגם בחברת הנפט הקרופטית בכוריסלב. בקייזר 1943 הוכתבי בידי איש השופ"ז, יוזף פ', ואיבדתי כמה שניים. מיד אחר כך לקחו אותו לצריף המרפא במחנה ולמרות פצעות הקשות המשכתי לлечת יום יום לעובדה. כשהשמע מר ביץ על המקרה מעובדים אחרים הוא הזמין אותו מיד למשרדו. הוא בירך אותו בלחיצת יד ואמר שהוא יודע מה עולל לי ה"גבל". מר ביץ התנצל לפניי על ההתנהגות הזאת, ועם זאת הסביר שלמרבה הצער הוא חסר אוניות לנוכח ברוטליות מסווג זה. לפרט רשם לי ביץ פתק שהזיכה אותו במנה גдолלה יותר של מצרכי מזון – זכות שהותר לי למסה מיד אחר כך בבחנות הגרמניות. מכיוון שמר ביץ ידע שאשתי והילד שלי גרים במחבואה, הוא רשם בשbillט תוספת של לימונים ושוקולד. ברור שעשה זאת כדי להבדיל את עצמו מן הנאצים. מר ביץ היה בן אדם שרק מעטם כמו שהוא אפשר היה לפוגש בכוריסלב.

גם הגברת אלזה ביעץ נחרתה בזיכרונם של רבים מיהודי בריסלב הודות למחותיה הרבות מספור, שהיו ביטוי לדאגה להזלתה. הגברת ביעץ לא שכחה מעולם לשאול לשלום משפחותיהם של עובדים יהודים שבאו לפנות את הזבל מן האורות או לעשות תיקונים בيتها. מעולם היא לא הניחה להם לילכת בלי לחתם מצרכי מזון. אחד האנשים האלה היה ארטורו בירמן, שבאותה העת היה שולית שרכוב בן 14. וכך סיפר ארטורו:

יום אחד קיבלתי הוראה לעשות תיקון קטן בביתו של מר ביעץ, שהיה בקרבת מפעל החשמל של בריסלב. כשהגעתי לשם ועלי סرت הזרווע היהודי שלי, אכלו מר ביעץ ואשתו ובתם הקטנה ארוחת בוקר. הם הזמין אותי לאכול אתם. התבוניתי להצטרכן אל שולחן ולכען שאלתי אם אוכל לקבל במקום זה מהשו לאכול בשביל אמי. הגברת ביעץ עמדה על כך שאוכל אתם. אחר כך היא נתנה לי חביתה ובה לחם, דבש וננקיק ואמרה: "זה בשבילaim שלך. אתה נער טוב, שדווג גם לאימה שלך".

אלזה ביעץ תמכה בעובדים היהודיים שבאו לביתה לא רק במצרכי מזון. עובדים רבים סיפרו שהגברת ביעץ אסורה עליהם במפורש לחזור לגטו כשאציות של הס'ס התחוללו בעיר. בשעה שעבדו היא מצאה להם מקום מסתור בביתה ודאגה לספק להם אוכל ומשקה, והניחה להם לילכת רק עם חלוף הסכנה המידית.

כדי להחזיק את בני חסותו קרוב אליו במהלך היום ולאפשר להם תנאי עבודה טובים יותר, העסיק ביעץ במשרדיי בבריסלב בחברת הנפט הקרופטית כ-120-150 גברים ונשים יהודים. הם הובילו يوم יום תחת משמר מחנה מרציניצה לבניין המינהלה של חברת הנפט הקרופטית. הסיף"ז אמן אסר רשות על הנהלות החברות להעסיק עובדים יהודים במשרדים, משומש בדבר זה סתר

את תכנית "ההשמדה באמצעות עבودה". ובכל זאת הצליח ביין לשכנע את מפקד המנהה, ס"ס אונטרושטראטמפריר הילדברנד, לבל ישמע את קולו בעניין זה בביטחון הקבועות. הילדברנד אמן הבחן בהעסקתם של יהודים במשרד חברת הנפט הקרפטית בבוריסלב בגין גוד להוראות – כך, למשל, ישבה בחדר הקבלה של ביין היהודיה הילדה ברגר מברלין ושימשה בתפקיד מזכירת מיננה – אבל הוא, שבדרכ כל היה קצין ס"ס ברוטלי במוחך, "עצם את שתי עיניו". הוא רק ייעץ לביאן להסתיר את המזכירה ברגר ואת עובדי המשרד היהודיים האחרים בעת ביקורות של קציני ס"ס אחרים.

אלא שגם העובדים היהודיים בבניין המינהלה של חברת הנפט הקרפטית לא היו מוגנים ממעצרים של אנשי הס"ס. כך קרה שהפרופסורAMIL ארליך (בתום המלחמה הוא למד באוניברסיטת קטווביץ), שנחשב ל"חזי יהודי" וניהל בזמןו את משרדו של ביין, נעצר בידי הגסטפו בזמן העבودה. הפרופסור ארליך כבר עמד לפניו קומנדנו של יורם כשלעה בידי ביין לשחררו ברגע האחרון ממש בעזורת אישור השעה שארליך המיר את דתו וזהה לקטולי.

בגיגוד לאיסור מוחלט מטעם הסיפ"ו הרשה ביין לעובדי משרד היהודיים להסיר בזמן העבودה את סרטוי הזורע שלהם שעלייהם התנוסס מגן דוד. يوم אחד נכנס למשרד איש ס"ס מחלוקת הפרושים, שעורה פחד גדול במוחך. הוא בא לבקר את חברותו הארית שהועסקה שם. האיש הבחן בעובד יהודי שאינו עונד את סרט המגן דוד שלו ואים שיירה בו אם יתקל בו שוב בלי הסרט. וכך סיפר יוסף הירש, על מה שאריע לאחר מכן:

כששמע מר ביין על האירוע הזה הוא שאל רק באיזו שעה נהוג אותו פרש ס"ס לבוא. ביום המחרת היה מר ביין במקום לבדוק כשהגיע איש הס"ס. הוא התעלם בהפגניותותן מן היד שהושיט לו זה לשлом. אחר כך פקד עליו להסתלק

מיד משומם שאין לו מה לחפש במסדר שלו, של בייז. איש הס"ס לא חזר שוב לעולם.

בייז החיל ממויות יהודים רבים מספור גם בדרך אחרת: הוא השיג להם אישורי עבודה מזויפות. זיגמונט שפיגלר, שכבר ניצל פעמיים מהרכבת לבלויז' בזכות בייז, ניצל בדרך זו בשלישית: שפיגלר עבד במטבח במחנה העבודה של היהודים של חברת הנפט הקרפטית. המנהלים הגרמנים של המטבח היו הזוג לנגורט, והם נהגו באיש הצער – למרות היותו יהודי – כאלו היה בן ועוזרו לו כל شيء. בשיצאה באוקטובר 1943 הוראה שאין להעסיק עוד יהודים בתחום "התזונה", עמד שפיגלר לפני אסון. "אבדן מקום העבודה שלי במטבח של המפעל היה שבילי גוזר דין מוות", כי אז הייתה מאבד גם את האות R שלו וסופי היה מגיע בסלקציה הבאה במחנה", נזכר זיגמונט שפיגלר. במצב החמור הזה פנה המונהה עליו, לנגורט, שעקף את המונהה היישיר שלו, למנהל בייז וחיאר באזנייו את הסכנה שבה נתון העובד היהודי שלו. בייז העביר למראית עין את שפיגלר למחלתת "ניהול בתים ובנין" וחמת אישית על העירה המתאימה בתעוזת העבודה של שפיגלר. כך זכה זיגמונט שפיגלר באוט מצלת החיים R וגם יכול להוסיף ולעבוד במטבח של המפעל.

עדים יהודים רבים אף אישרו שבבייז היהודי להם לעיתים קרובות מראש על אקציות וסלקציות במחנה. וכך סיפרה קリストינה אסטרדייכר: "בעל", רופא העיניים הד"ר ברוניסלב אסטרדייכר, הוזהר תמיד בזמן בידי מר בייז מפני אקציות של הס"ס. מר בייז סיין בדרך זו את עצמו, מכיוון שהomidע הרי הגיע אליו מן הגסטפו. לא אחת הוא גם נתן לבעל' חבילות מזון היוות שידע למושפחו היה במחבואה". ואכן בייז קיבל מידע מוקדם ממקורות שונים, רשמיים ופרטיים, על אקציות מתוכננות של הס"ס. היהות שהוזהר בידי בייז, יכול יהודים רבים כל כך להיעלם

במחבוֹא שהכינו לעצם בשטחי המנהה, עד חלוף הסכנה הגדולה. יהודים רבים שעבדו במשרד של חברת הנפט הקרופטית ושבועד התגוררו תחילה בಗטאות בוריסלב, סיפרו גם שביעץ הרשה להם ללוֹן במשרד החברה כשהאכזיות נמשכו יותר מיום אחד. ביין הסתכן סיכון ניכר באפשרות שייעזר כמו שעוזר ליהודים. הסיכון עוד גדל כשבייעץ הסתר בביתו במשך כמה ימים את הפרוץ היהודי איגנץ לינחרד ואת בנו בן ה-15 סאלק, במהלך אקציה שהתרחש באוגוסט 1942. איגנץ לינחרד נורה למוות בידי היטלר בחודשים אחדים לאחר מכן. בנו סאלק שרד, עם זאת, הודיעו לעוזרם של ברטולד ושל אלזה ביין.⁸

8 לפdetים נוספים על עוזרתו של ברטולד ביין לאיגנץ ולסאלק לינחרד ראו בצלאל (סאלק) לינחרד, האמנתי שאשר בחיי: מאבקו של גער לשוד בגטו בוריסלב ובכבה האדומה, יד ושם, ירושלים תשס"ה.

סכנות

ברטולד ביעץ היה יכול לעזור ליהודים בבריסלך אך ורק בחשאי כי כל סיוע לאנשים האלה, שהיו נטולים כל זכויות ונחשו לאובי הריך, היה אסור בתכלית האיסור. כל גרמני שניהל קשרים אישיים עם יהודים או הושיט להם עזרה כלשהי, היה נתון לאיום של סנקציות קשות שאת תוצאותיהן במשטר הלא צודק של אותם ימים היה קשה ואולי בלתי אפשרי להחשב או להעריך. העונש הקל ביותר שציפה לביעץ לו גילו שהוא מסיע ליהודים, היה אבדן המשרה שלו בחברת הנפט הקרפטית והערכה מידית אל החזות. עם זאת, לו נודע לגסטפו היקף התמיכה שהעניק ביעץ ליהודים ולפולנים בבריסלך, אין ספק שהוא היה נצער מיד ונשלח למחנה ריכוז, ואולי אף נורה למוות בו במקום. ביעץ, שלא היה אפילו חבר מפלגה, לא היה יכול לצפות לעזרה כלשהי.

בנסיבות האלה קשה היה לכעוס עליו לו נהג כמו שנהגו כמעט כל העובדים האחרים של חברת הנפט הקרפטית, שצפו מן הצד ברציחתם של יהודי בוריסלך ולא עשו דבר, מה גם שהთערבותם סיכנה לא רק אותו, אלא גם את אשתו ואת בתו.

כששואלים את ברטולד ביעץ מודיע פועל בכל זאת בנחרצות שכזאת למען הצלה היהודים, הוא מתגונן בצדנויות: "אומץ לב קשרו קשר הדוק לאי ידיעה. לו לא הייתי אז רק בן 28 ולו קלתי את גודלה האמיתי של הסכנה, אולי הייתי נהג בזהירות רבה יותר".

אבל אין די בשאננות או בגילו הצעיר יחסית, כדי להסביר מדוע היה ברטולד ביעץ אחד הגרמנים המעתים בבוריסלב שמצאו את העוז לסקן את חיותם למען הצלתם של יהודים. רבים אחרים, שהסיטו מבטם וסירבו לראות את מעשי הרצת הרבנים מספור ופנו לענייניהם, לא היו מבוגרים מהם.

אין ספק בדבר: ברטולד ביעץ עמד על גודל הסיכון שקיבל עליו ועל משפחתו הצעירה כשבוער בדרכים שוננות ו מגונות יהודים בוריסלב. כבר בסוף שנת 1941- תחילת שנת 1942 אירע מקרה שבבודאי הבחירה לו כי נאצים פנתים במיזוח מבוריסלב הבהירו ביחס האנושי שלו כלפי יהודים ופולנים. העובדים הגרמנים האתניים (הפולקסדייטשה) של חברת הנפט הקרפטי שיגרו מברק לס"ד בברסלאו ובו האשימו את ביעץ בתנהגות מתחשבת מדיה כלפי יהודי בוריסלב. שולחיה ההודעה כתבו גם שהם חושדים שביעץ נוקט עמדה פרו פולנית וכי עוז ליהודים להימלט על נפשם, ולכן יש להרחיקו מיד ממשרתו, כלומר לאסור אותו.

הס"ד בברסלאו רשם את המברק הזה ביום הדואר ומיד אחר כך העביר אותו לגסטפו שם - הייתה זהה ששס"ד, לא היה מוסמך לחקור את העברות שפורטו בו. עקב לכך ריחפה על ביעץ סכנה חמורה של מעצר וחקירה בידי הגסטפו, שבה היו חושפים בלי כל ספק את עמדתו הביקורתית כלפי הנציאנו-סוציאליזם ואת מעורבותו העמוקה בתמיכה לא-חוקית ביהודים. ביעץ לא הסתר את דעתו על מעשי הרצתו של הס"ס בבוריסלב. לא אחת הוא התבטה בחrifות נגד פעולות ההשמדה של הס"ס - ולא רק בנסיבות אנשים שעלו שתיקתם יכול לסמוד. כך, למשל, דיווח קומיסטר העיר בוריסלבआותם ימים, וילhelm מ', שהיה מנהל מקומי של המפלגה הנאצית ונשפט לאחר המלחמה על השתתפותו בפוגרום ליל הבדולח - כי ביעץ אמר לו על אקציה של הס"ס: "אללה שוד ורצח מאורגנים". וביעץ עצמו סיפר עד כמה התקשה

להסתיר את התרגשותו ואת הזעוזע שלו כשהזר ממקום השילוח בתחנת הרכבת בבריסל וראה בקנטינה של חברת הנפט הקרפטית עובד גרמני של החברה מתהלך בשחצנות וסכין ושות תחובים בחגורתו. "היהתי יכול לרוץ אותו", אמר. יד המקרה באה לעזרתו של ביין במצב המסוכן מאד זהה. ראש הס"ד בברסלאו, קרל-היינץ ב', היה מiodד עם ביין מאז בילו השניים ייחדיו בnejrootם בגרייפטולד. כשהגילה אפוא קצין הס"ד ב' בעת הרישום הסדר ביום הדורר כי המברך ובו תלונה נגד ברטולד ביין הועבר הלאה אל הגסטפו, החליט הלה לעזר לחברו. ב' פנה מיד אל קצין המשטרה ויליאם ד', שהיה מוכר לו היטב. ויליאם ד' שירת בגסטפו בברסלאו. ב' הצליח לשכנע את ויליאם ד', שלא הכריד את ביין, למסור לידיו את המברך ובו התלונה. "אתה תחליט בעצמך מה לעשות בזה", אמר קצין המשטרה לב'.

ב' זימן מיד את ביין לברסלאו והראה לו את מברך ההלשנה. הוא התרה בחבריו לנוהג בעתיד זהירות רבה יותר ולאחר כך השליך את המברך אל האח לעני ביין. ב' – שביעץ סידר לו לאחר המלחמה, לאות תודה, משראה בחברת קרוֹפּ – ספר שביעץ נסע משם כשםצוקה והdragga ניכרות בפנוי. גם ביין עצמו הכריז אחר כך שהמקרה הזה היה בשבילו אוות אזהרה רבתי; מעתה והלאה ידע בבירור – כך אמר – בנסיבות מי מן העובדים הגרמנים עליון להיזהר במיזח, ואכן הוא נעשה זהיר יותר.

כיום אנחנו יודעים שברטולד ביין לא נקט זהירות רבה יותר למראות האזהרה הזאת, שכן גם לאחר שובו מן הפנסייה בברסלאו הוא הסתcen מאד כדי להציג יהודים מהשמדה – העסיק יהודים חסרי כל הכספי מקצועית כעובדים מקצועיים, הסתיר יהודים במשרדו ובቤתו הפרטי, וכו'. העובדה שהוא עשה זאת, אף-על-פי שידע כי אתם פולקסדייטשה העובדים ברוחבת הנפט הקרפטית עוקבים בחשדנות אחר כל צעד מצעדיו, מעידה בלא ספק על אומץ לב רב. צבי הייליג היה מועסק בהנהלת החשבונות

של המהנסים בחברת הנפט הקרפטית בבוריסלב, ועובד ממש בקרבתו של בייז. הוא סיפר שבאותה העת פשוטו כל הזמן שמוועות על הקשיים שעורמים אנשי הגסטפו על בייז בגלל מאמציו לשחרר יהודים. אין ספק שגם לביז היה ברור לממרי כי ככל שהוא מרבה להשתמש בדרכים לא-חוקיות כדי להציג את הנרדפים, כן הוא הולך ומאניך את האפשרות לטעון – אם יתפס – כי הוא לא פועל מתוך סימפתיה ליהודים אלא למען האינטרסים שלו המשך ייצור עילית בתעשייה. איש מאנשי הגסטפו לא היה, למשל, מקבל את הטענה המופרכת כי הוא מעסיק במשרד מנקה יהודיה הסובלת מעת תזונה קשה, משומם שהיה חיונית לחברת הנפט הקרפטי. וככל שגדל מספר האנשים שלהם עוזר, כן גדל מספר האנשים שידעו על כך ולא היה אפשר לדעת אם – תחת עינויים, למשל – הם ישמרו על שתיקה.

אבל הסכנה איימה על בייז לא רק מצדם של מי שידעו ונטו לו חסר; הוא היה צריך להביא בחשבון גם את האפשרות שהאמינים כי החיים יינצלו אם ישחפו פעולה עם הגסטפו, ילשינו עליו. דוגמה לכך יכול לשמש גורלו של אдолף גילדנר, ששימש באותה העת בתפקיד המנהל של לשכת עבودה ליהודים בדרוהוביץ'. הגרמני זהה, שככל זמן פעילותו בדרוהוביין' הראה יחס אנושי ליהודים, נתקבש באביב 1944 בידי אביגדור, בנו של הרב, לבנות בונקר שיישמש מקום מסתור לעובדייו היהודים. גילדנר נעה לבקשת והורה לעובדיו היהודים להקים מאחורי ביתו ברחוב היידה דיר חזיריים; הוא הרשה להם לחפור בונקר מתחתתו. משנטתיימו הקמת הדיר וחפירת הבונקר זחלו פנימה 18 עובדים יהודים של לשכת העבודה וכן גם יהודים אחרים, ובهم הרופא היהודי הד"ר פרומר. ב-14 במאי 1944 התגלה המחבוא בגל בגדה של יהודי וכעבורה פרק זמן עצום הגסטפו את גילדנר ואת אשתו בחשד שעוזרו ליהודים. גילדנר הצליח, בסופו של דבר, לברוח מכלא המשטרה והס"ס בלבוב

ולהינצל ממוות. הוא חב זאת כדי כל ספק להתקרכותו של הצבא האדום.

בתחילה 1943 נקלע ביעץ שוב לסכנה של מעצר בידי הגסטפו – הפעם לא בשל הלשנה; הוא נחשד הפעם שלא בדיון בעזורה ליהודים. מה קרה?

זה זמן מה עשתה קבוצת מחתרת של יהודים מבורייסלב, שהארגון סביב צבי היילג, שנוצר לעיל, מאמצים להבריה יהודים מהמחנה לעבודת כפייה ולסייע בידיהם לחוץ את הגבול הסמוך להונגריה. שם היו יכולים להוסיף ולהתקיים בבטחון יחס, שכן משטו של הorthy (orthy) עדין מנע מלצית לדרישתם של הגורמים לגרש את היהודים. כדי לצידם הגברים והנשים שהחליטו לבורוח במסמכים מזויפים, גנו חברי קבוצת המחתרת טופסי אישורים ריקים שנעודו לעובדים אריכים של חברת הנפט הקרפטי. הטפסים האלה היו שמורים בחדר הקדרמי של משרדיהם של המנהלים רדקה וביעץ. בלילה שלאחר מכון פתחו אנשי המחתרת במפתח משוכפל את הכספה שבה היו שתי חוות פקסימיליה ועליهن חתימותיהם של רדקה ושל ביעץ. עתה יכולת קבוצת המחתרת להנפיק – בלי ידיעתו של ברטולד ביעץ – בעבור יהודים מבורייסלב תעוזות של חברת הנפט הקרפטי המעדות כי מדובר בעובדים אריכים של החברה. ואכן, לא מעט יהודים הצליחו לבורוח מבורייסלב בעזרת התעוזות המזויפות האלה ולשרוד.

בעת ביקורת ברכבת שנעשתה בתחילת 1943 הצליחו אנשי הס"ס לתפוס שתי נערות יהודיות שברחו מהמחנה לעבודת כפייה בבוריסלב. ברשותן נמצאו תעוזות אריות מזויפות של חברת הנפט הקרפטי וعليיהן חתימותו של ביעץ. אז החלו לחשוד – במקרה זה שלא בדיון – כי ברטולד ביעץ סייע לשתי היהודיות האלה לבנות. מיד אחר כך התייצבו אנשי הגסטפו במשרדו של ביעץ בחברת הנפט הקרפטי בבוריסלב. כמה עדי ראייה מסרו לאחר מכון דיווח דומה, וכך סיפרו: אנשי הגסטפו צעקו על ביעץ

בפרוזדור משרדו והודיעו לו שהוא יישלח למחנה עונשין או למחנה ריכוז. הוא נלקח לבניין הגסטפו בדרוהובייך' ושם נחקר במשך כמה שעות. לモתר לומר שהוא הכחיש כל שיתוף פעולה עם מבצע הסיווע לנמלטים.

במצב זה, שבו היו חיו של ביין נתוני בסכנה, החליטה קבוצת המחרת היהודית במחנה בכוחsel'ם לעשות ניטון להציג את חייו של האיש שבצמו הצל מהשמדה יהודים כה רבים. צבי הייליג סיפר על הوزען שתקף את העובדים היהודים ב민ילה של חברת הנפט הקרופטית לשמע העזקה שספג ביין מאנשי הגסטפו ולמראה המ Zucker שלו. "គולנו ידענו שבאיין עוזר ליודים", סיפר הייליג, "זהינו בטוחים שגם הגסטפו ידע את זה. לנו היה ברור שהם יניחו שבאיין השיג לנערות היהודיות את התעודות המזוייפות. חשו אודה רבה לבאיין וידענו שם ילק', נמות גולנו. לכן החלטנו אחוי מטס ואני לעוזר לו".

הדרך שבה בחרו האחים הייליג לנשות ולהציג את ביין היהיה מזורה כל כך, שלא אישרו אותה כמה עדים היה קשה להאמין שכך אכן היו פניו הדברים. הם לקחו שני טופסי תעוזות ריקים של חברת הנפט הקרופטית שעדרין נמצאו ברשותם, הדבקו במקומות המיועד להצלום של בעל התעודה תצלום של לב רועים, ובמקום שבו היה צריך לרשום את הפרטים האישיים של בעל האישור כתבו "לב חזיר גרמני". בלילה התגנבו אל המשרד של המנהל ביין בעזרת מפתחות משוכפלים שהיו בידיהם, פתחו שוב את הכספה, ובחותמת הפקסימיליה השמורה שם הטביעו את החותמת "ביין" על שני המטמכים. הם הניחו את התעודות האלה במקום בולט על מכתבותיהם של המנהלים ביין ורודה, כדי שיימצאו שם ביום המחרת.

תגوبת הגסטפו עם מציאת המטמכים האלה הייתה התגובה שלה שציפו האחים הייליג. הם הבינו שלא יתכן שבאיין הוא שזיף את התעודות, שכן באותה העת הוא עדין היה נתון במעבר

בידי הגסטפו. لأنשי הגסטפו לא נותר להם אלא לחפש את מי שakan עשו זאת, והם שחררו אפוא את ביין. החקירה הופסקה ולא נעשו עוד בדיקות – שבחן מן הסתם היו מגלים את דבר מעורבותו העומוקה של ברטולד ביין במאמרי הצלחתם של יהודים. ביין הורשוה לחזור למשרדו בחברת הנפטר הקרפטיית בבודפשט, אבל הוא ידע כי מעתה ואילך יעקב אחראי הגסטפו בחשדנות רבה עוד יותר.

גיוס לווורמכת

במרס שנת 1944 באה פעילותו האזרחית של ברטולד בייז בחברת הנפט הקרפטית בבריסל אל קצה. הוא נאלץ לבוש את המדים האפורים של הצבא הגרמני ולהשתתף בקרבות האחרונים בשטח הריך.

כבר בתחילת 1943 קיבל בייז פקודה מגנאל בוורמכת, מעין "ציד גיבורים", שסבב בגליציה וחיפש בקרב עובדי הסגל של חברות גרמניות גברים מיטרים השירים לשירות צבאי – להצטרכ אל יחידה של הוורמכת. ראש הנהלת חברת הנפט הקרפטית בלבד הצליח באותה העת לבטל את פקודת הגיוס ולהחזיר את בייז מבודפשט לבריסל. אחר כך הוארך הפטור שלו משירות קדרי כפלדובל וצוער רק בחצי שנה. עם הידידות הדורמתית בצבא המלחמה – הצבא האדום כבר התקרב ללבוב – לא הייתה הנהלת חברת הנפט הקרפטית כל עילה לדרש להחזיק בברטולד בייז שהיה "במיוחד שנוחיו להיות חיל".

פירוש הדבר היה שבאי נאלץ להיפרד מבני חסותו היהודים בבריסל. קודם לכן עוד הספיק בייז לעזר לאהדים מהם להימלט על נפשם, ובهم מיכאל הלסקי. בייז סייפק להלסקי אישור חופשה מדרומה כדי שיוכל לעזוב את המנהה בבריסל בלי להסתכן. מי שנותרו במחנה ידעו שעת עזיבתו של המגן החשוב ביותר שלהם, צפויים להם זמנים קשים, ולכן החליטו רבים מהם להצעז ולהימלט

והסתתרו ביערות סביב בוריסלב. היהודים שנותרו במחנה לעבודת כפייה של חברת הנפט הקרפטית פנו בשבועות שלאחר מכן, עם התקרכותו של הצבא האדום, למחנות פלשוב ואושוויז. רק מעתים מהם זכו להשתחרר. שככבשו החיללים הסובייטיים ב-7 באוגוסט 1944 את בוריסלב, הם מצאו את מחנה מרץ'ניצה נטוש. כמה ניצולים יהודים חזרו ביוםם שלמחר מכאן לבוריסלב מן הבונקרים שלהם ביערות. איש מהם לא נותר בעיר שהתרוקנה מחיים יהודים.

"יום אחד עוד נמצא יחד לאכול", אמר ברטולד ביעץ למזכירת הנהנלה היהודית כשנפרד ממנה ועזוב את בוריסלב בדרךו לחזיות. הילדה ברגר לא האמינה באותו היום שכך אמן יהיה. אחר כך אמרה הילדה כי לעיתים קרובות חשבה על ההבטחה הזאת של מעסיקה כשחיכתה במחנות פלשוב ואושוויז לתום תקופת הסבל שלה. כעבור 30 שנים קים ברטולד ביעץ את הבטחתו במסעדה בניו יורק.

ברנד שמלהוזן

אדם בתקופה לא אנושית

ברטולד בייז ברירך השלישי

ברטולד בייז, עיר גרמני בן 27, בא ביולי 1941 לעיר בוריסלב שבגליציה המזרחית כדי לשמש מנהל מסחרי בחברת להפקת נפט והיה עד לאקציות ולהשמדת היהודים. בייז יצא בלי היסוס נגד מעשי הרצח. הוא הצליח להציל מאות יהודים, לעיתים ממש ברגע האחרון, כשההוריד אותם מרכבות המסעות שפניהן מועדות למחנה ההשמדה בלז'ץ. הוא דרש מאנשי הס"ס לשחרר יהודים בתואנה שהם עובדים מקצועיים חיווניים והצליח מWAYS בטוח יהודים רבים באמצעות תעוזות עבודה מזויפות שהנפיקה להם. ברטולד בייז ורעייתו אילזה גם סייפקו בסתר מצרכי מזון ליהודים וסייעו את חייהם בהסתתרת יהודים בבתיהם.

בשנת 1973, לאחר חזרה על העזרה שהושיט ליהודים באנושיות ובأומץ, הוענק לברטולד בייז התואר חסיד אומות העולם ביד ושם.

יד ושם - ההוצאה לאור

ת.ד. 3477, ירושלים 91034

טל. 02-6443509 Fax: 02-6443511

publications_marketing@yadvashem.org.il

www.yadvashem.org

